

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Výtvarné hry s přírodninami a v přírodě

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Iva Nadějová**
Vedoucí práce: PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iva Nadějová**
Osobní číslo: **P14000460**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Výtvarné hry s přírodninami a v přírodě**
Zadávající katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) cíl
 - prostudovat odbornou literaturu k tématu
 - zjistit aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově pomocí dotazníkového šetření mezi učiteli 1. stupně ZŠ
 - na základě výsledků vytvořit soubor úkolů s metodikou a doporučením pro praxi
- 2) metody
 - studium odborné literatury
 - dotazníkové šetření pro učitele 1. stupně ZŠ
- 3) požadavky
 - orientace v odborné literatuře
 - znalost odborné terminologie
 - dotazníkové šetření pro učitele prvního stupně ZŠ
 - soubor výtvarných her
 - realizace v praxi, reflexe a fotodokumentace vybraných úkolů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- CIKÁNOVÁ, K., 1995. Objevujte s námi tvar. Praha: Aventinum. ISBN 80-7151-732-1.
- GAVORA, P., 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P., 2005. Didaktika výtvarné výchovy I. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-237-7.
- MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M., 1997. Děti, hry a umění. Praha: ISV. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-18-8.
- PODLIPSKÝ, R., VANČÁT, J., UHL SKŘIVANOVÁ, V., ZIKMUNDOVÁ, V., 2017. Tvořivost ve výtvarné výchově a její účinky na všeobecné vzdělávání. Plzeň: ZČU v Plzni. ISBN 978-80-261-0728-6.
- SLAVÍK, J., CHRZ, V., ŠTECH, S., 2013. Tvorba jako způsob poznávání. V Praze: Karolinum. ISBN 978-80-246-2335-1.

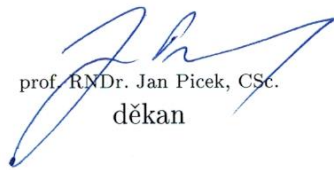
Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **1. května 2019**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

7. 4. 2019

Iva Nadějová

Poděkování

Touto cestou bych velice ráda poděkovala paní PhDr. Haně Valešové, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky, vstřícnost a trpělivost při konzultacích diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich čas, ochotu a spolupráci. V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za jejich podporu, lásku a pomoc během celého studia, nejen na vysoké škole.

Anotace

Diplomová práce se zabývá aktuálním využitím přírodního materiálu ve výtvarné výchově na prvním stupni ZŠ. Je rozdělena na část teoretickou, výzkumnou a praktickou. Část teoretická obsahuje teoretické poznatky týkající se tématu, které byly čerpány z odborné literatury. Výzkumná část se zabývá vstupním šetřením aktuálního vyžití přírodního materiálu ve výtvarné výchově na prvním stupni ZŠ. Šetření bylo prováděno pomocí dotazníkové metody. Na základě výsledků šetření jsou v praktické části uvedeny metodické listy týkající se tématu, které je možno využít v praxi.

Klíčová slova

výzkumné šetření, dotazník, první stupeň základní školy, přírodní materiál, výtvarná výchova, hra

Annotation

The thesis deals with the current use of natural materials in art lessons at the primary schools. It is divided into theoretical part, research and practical part. The theoretical part contains theoretical knowledge about the topic, which were taken from literature. The research part includes results of investigation of current use of natural materials in art lessons at primary schools. Investigation were done by using a questionnaire method. Based on the results of the investigation, the practical part presents methodological sheets concerning the topic that can be used in practice.

Key words

investigation, questionnaire, elementary school, natural material, art lesson, game

Obsah

Úvod	10
1 Teoretická část.....	11
1.1 Výtvarná výchova v systému vzdělávání	11
1.2 Výtvarná činnost a výtvarné dispozice	12
1.3 Výtvarná hra	12
1.4 Výtvarná tvorba	13
1.4.1 Tvorba jako způsob poznávání.....	13
1.4.2 Dětské tvoření	14
1.4.3 Zásady tvořivého vyučování	14
1.4.4 Tvořivé postupy	14
1.5 Hra a vývoj tvořivých činností	14
1.5.1 Klasifikace dětských her	15
1.5.2 Děti a umění	15
1.5.3 Dětská hra	15
1.5.4 Hlavní druhy dětských her	16
1.6 Osobnost učitele výtvarné výchovy.....	16
1.7 Didaktické zásady a metody ve výtvarné výchově	17
1.8 Vyučovací metody pro využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově.....	18
1.9 Organizační formy výuky.....	19
1.10 Typy vyučovacích hodin ve výtvarné výchově	20
1.11 Výtvarný materiál.....	21
1.12 Základní potřeby a materiály pro výtvarnou práci.....	21
1.13 Techniky a materiály	22
1.13.1 Přírodní materiál v kresbě	23
1.13.2 Přírodní materiál v malbě.....	24
1.13.3 Přírodní materiál v grafice.....	24
1.13.4 Přírodní materiál v prostorové tvorbě	25
1.14 Práce s přírodninami a přírodními materiály	26
1.14.1 Sběr a uchovávání přírodnin	26
1.15 Soudobé výtvarné postupy	27
2 Výzkumná část.....	28
2.1 Popis výzkumu	28
2.1.1 Výzkumný problém.....	28
2.1.2 Stanovení předpokladů.....	29
2.1.3 Validita a reliabilita.....	29
2.2 Dotazník	30

2.2.1 Terminologie	30
2.2.2 Struktura dotazníku	30
2.2.3 Tvorba dotazníkových otázek	30
2.2.4 Délka dotazníku	31
2.2.5 Návratnost dotazníku	31
2.3 Předvýzkum.....	32
2.4 Vlastní šetření.....	32
2.5 Výsledky výzkumného šetření.....	34
3 Praktická část	44
3.1 Přírodní materiál ve vztahu k RVP ZV.....	44
3.2 Prostorové tvoření v přírodě	44
3.3 Přírodní materiál v malbě	48
3.4 Prostorová tvorba s přírodninami ve školní třídě.....	48
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů:	55
Seznam příloh.....	57

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů	34
Graf 2: Věkové kategorie respondentek.....	34
Graf 3: Využití přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy	35
Graf 4: Klady používání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy	35
Graf 5: Zápory využívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy	36
Graf 6: Prostředí pro používání přírodních materiálů	37
Graf 7: Nejčastěji používané přírodniny v hodinách výtvarné výchovy	38
Graf 8: Suché plody	39
Graf 9: Využití výtvarného postupu ve výtvarné výchově	40
Graf 10: Prostředí pro používání přírodního materiálu v závislosti na věku respondentek	41

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehledová tabulka předpokladů.....	42
Tabulka 2: Kresba jako výtvarný postup - příklady respondentek.....	8
Tabulka 3: Malba jako výtvarný postup - příklady respondentek.....	9
Tabulka 4: Grafika jako výtvarný postup - příklady respondentek.....	9
Tabulka 5: Prostorová a plastická tvorba jako výtvarný postup - příklady respondentek.....	10
Tabulka 6: Výtvarné činnosti s přírodním materiálem uvedené respondentkami	12

Seznam obrázků

Obrázek 1: Zoologická zahrada u nás v lese (17. 5. 2018, Turnov).....	14
Obrázek 2: Přírodní kobereček (14. 6. 2018, Turnov)	14
Obrázek 3: Mrazíkovo kouzlo (13. 12. 2018, Turnov)	15
Obrázek 4: Ovečka z popcornu (4. 6. 2018, Liberec)	15
Obrázek 5: Těstovinové bludiště (10. 9. 2018, Turnov)	16
Obrázek 6: Hřejivý polštářek (7. 11. 2018, Turnov).....	16

Úvod

Dlouho jsem přemýšlela, jaké téma diplomové práce zvolit. Chtěla jsem, aby bylo zajímavé a nějakým způsobem přínosné. Nakonec jsme se rozhodla, zabývat se **výtvarnými hrami v přírodě a s přírodninami ve výtvarné výchově**. Zavzpomínala jsem na svou pedagogickou praxi, při které jsem měla možnost sledovat průběh několika vyučovacích hodin výtvarné výchovy. Součástí žádné vyučovací hodiny výtvarné výchovy, kterou jsem měla možnost pozorovat, nebyla procházka s dětmi do přírody, a to má praxe probíhala v jarních a letních měsících za většinou pěkného počasí. Chci tím říci nejen to, že ve výtvarné výchově lze využít mezipředmětových vztahů, například zapojit do výtvarné výchovy přírodovědu, ale i to, že pokud máte možnost vyjít si s dětmi během vyučování ven, využijte tu možnost. Dětem dopřejete spatřit svět na vlastní oči. Umožníte jim osahat si přírodniny a vidět svět v jeho pravých velikostech, nejen na obrázcích v učebnicích. Pokud ve výtvarné výchově použijete s dětmi přírodní materiál, jejich výsledné práce budou, podle mého názoru, velice atraktivní a pro žáky zábavné. Jako budoucí pedagožka bych ráda vyučovala nejen výtvarnou výchovu právě venku v přírodě a s použitím přírodního materiálu, který nás obklopuje.

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jaký je **aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově na prvním stupni základních škol** pomocí dotazníkového šetření. Podle výsledků šetření poté sestavit několik metodických listů využitelných v praxi. První část diplomové práce obsahuje teoretické poznatky z odborné literatury týkající se tématu. Druhá část se zabývá šetřením, které zjišťuje aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově, obsahuje výzkumné otázky a předpoklady. Diplomovou práci uzavírá část praktická, která se odvíjí od výzkumného šetření a obsahuje deset metodických listů s doporučením pro praxi, které nabízí pedagogům zajímavé a atraktivní práce s přírodním materiálem, které mohou s dětmi ve třídě využít. Snažila jsem se do praktické části vložit náměty, které nejsou ve výuce běžné a které ani jedna z respondentek v dotazníku neuvedla.

1 Teoretická část

Diplomová práce začíná teoretickou částí, která obsahuje poznatky týkající se tématu. Poznatky jsou čerpané z odborné literatury.

1.1 Výtvarná výchova v systému vzdělávání

„Výtvarná výchova je výtvarná podoba lidské cesty k moudrosti.“ (Slavík, 1993, str. 4)

Hazuková a Šamšula (2005, str. 29) tvrdí, že již od roku 1976, kdy byla výtvarná výchova realizována na základních školách, pomáhá utvářet lidskou osobnost a přispívá mimo jiné i k mravní výchově. Mravní výchova se rozvíjí díky vlastnímu uvažování tak, jak dítě vykoná daný výtvarný úkol. Díky ovlivnění psychiky se děti snaží seberealizovat a vyjádřit, co cítí.

Výtvarná výchova je úzce spjata s výchovou estetickou, jako například s hudební výchovou, výchovou pohybovou či dramatickou, díky které si žáci snadněji utvoří kladné vztahy ke kulturním hodnotám a budou více ctít výtvořitele.

Díky charakteru výtvarné výchovy rozvíjíme své smyslové poznání, pozorování a mimo jiné i představivost a fantazii.

Podle Uždila (1961, str. 9) může být didaktika výtvarného předmětu budována z poznámek a metodických návodů vytvořených zdravými názory J. Á. Komenského (1592-1670). Patří mu velká zásluha za to, že se výtvarná činnost dětí propojila s výchovou a že právě vychovatelství našlo v umění podstatnou metodu poznávání faktů a reality. J. Á. Komenskému sloužilo výtvarné umění jako pomůcka k výchově a jako prostředek k naplnění nových konceptů a představ (Orbis Pictus).

Raná výchova je podle J. Á. Komenského důležitá, protože produkuje základ pro další výchovu lidského jedince. J. Á. Komenský doporučuje dítě od malička podněcovat nejen k hudební výchově, ale také podněcovat vlastní výtvarné projevy. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 49)

Další známou osobností, kterou bychom měli zmínit v této kapitole je Jean Jack Rousseau (1712-1778), který tvrdil, že kreslení je důležité pro rozvoj uvědomělého vidění, abychom zvládli odhadnout vzdálenost a objem. Dále J. J. Pestalozzi (1746-1827) se důsledně postavil za požadavek zavedení kreslení do národních škol a snažil se objevit podstatu metody kreslení ve výuce. A v neposlední řadě doporučuje pedagog L. D. Ušinskij (1824-1870) zařazovat kresbu nebo malbu jako relaxační činnost po únavné intelektuální práci. Kreslení se zavádělo kvůli zájmu o monarchii, aby se pro ni našla spousta školených řemeslníků, jejichž práce by byla užitek. Úplně poprvé je kreslení zmíněno v období tereziánských reforem. Do škol ho prakticky přivádí až Josef II. v roce 1782. (Uždil, 1961, str. 9, 10)

V současném pojetí výtvarné výchovy již nalezneme spoustu rozdílů od původního „kreslení“. Kreslení se objevilo v povinném vzdělávání na konci 18. století. Procházelo spousty změn, až se v 1. polovině 20. století dočkalo i změny názvu.

Výtvarná výchova má velice bohatý repertoár prostředků i obsah, díky tomu, že není založena jen na zobrazovacích dovednostech, ale týká se v současné době spousty různých částí osobnostního rozvoje. (Hazuková a Šamšula, 2005, str. 29)

Během posledních přibližně deseti let prošlo pojetí i praxe předmětu výtvarná výchova v naší republice i ve světě velikými změnami. Změnilo se současné výtvarné umění a změny nastaly také v pluralitní společnosti. Došlo k přehodnocení konceptu výtvarné výchovy na gymnáziích i na základních školách. Pro obor výtvarná výchova byl vytvořen rámec, který podporuje tvořivý přístup pedagogů a také upřesní vzdělávací obsah tohoto předmětu tak, aby se na každé základní škole stal rovnocennou součástí vzdělávání. V současné době předmět výtvarná výchova spadá do oblasti *Umění a kultura*. (Pojetí výtvarné výchovy v rámci vzdělávání oblasti Umění a kultura, 2019)

Důležité je, si připomenout, že mezi základní cíle výtvarné výchovy patří rozvoj osobnosti dětí, rozvoj jejich tvořivé a mravní složky, vnímání a poznání světa kolem nás. Dalším cílem je, že prostřednic-

tvím výtvarné tvorby nám děti mohou ledašco sdělit, setkají se výtvarnými prostředky, naleznou vztah k umění dnešní doby a k výtvarné kultuře. (Pošarová, 2012, str. 5)

J. Uždil (1961, str. 5) tvrdí, že předmět výtvarná výchova zastává stejně jako další předměty na základní škole jasně dané cíle. Jedná se o výchovné a všeobecně vzdělávací cíle. Úkolem těchto cílů je, mimo jiné, pomoci s rozvojem dětské osobnosti a připravit žáka jak na život společenský, tak i individuální. Na základní škole je součástí výtvarné výchovy výchova estetická. Vliv výtvarné výchovy se také projevuje na pozorovacích schopnostech, které žák rozvíjí především při kresbě, kdy oko dítěte rozlišuje celek od detailu, podstatné od vedlejšího, ... Dále žák využije a rozvíjí svou rozumovou schopnost a to hlavně během prováděné činnosti. Rozšiřuje si své vědomosti a představy. Při činnostech ve výtvarné výchově si žák také rozvíjí svou tvořivost. Může se pokusit o nalezení svého originálního způsobu řešení výtvarného problému díky využití svých znalostí, které získalo ve výchově či školním vyučování.

Umění nám dopřává poznávat skutečnost a společenského ducha naší doby. Pokud se na umění budeme dívat s citovou účastí, spatříme v něm jeho pravdivost a krásu.

Díky výtvarné výchově si také upevňujeme a získáváme nové pracovní návyky, bez kterých se v životě neobejdeme, které nás povedou ke kázni, vytrvalosti a mimo jiné také k pořádku a čistotě na pracovišti. (Uždil, 1961, str. 7)

1.2 Výtvarná činnost a výtvarné dispozice

Hazuková a Šamšula (2005, str. 38) ve své publikaci nazývají výtvarné činnosti také jako činnosti s výtvarnými prostředky, za které můžeme považovat například: instrumenty, techniky, materiály, dokonce i výtvarné elementy, kompoziční principy a principy tvorby. Výtvarné činnosti rozdělují do třech kapitol: *výtvarné vnímání, výtvarná imaginace a výtvarná tvorba*. Ve školní praxi je ale za výtvarnou činnost ve většině případů považována pouze výtvarná tvorba, která se podrobně člení podle svého vlastního obsahu.

Podstatou kreslířské činnosti v hodině výtvarné výchovy je využití zobrazovacích dovedností. Žák by se měl dopracovat k tomu, aby dokázal objektivně zobrazit různé předměty, které jsou součástí jeho světa. (Uždil, 1961, str. 6)

„Jako výtvarné dispozice uvádí Slavík výtvarnou senzibilitu (schopnost odhalit výtvarné hodnoty a jemně mezi nimi rozlišovat), výtvarnou představivost a fantazii (schopnost paměti ukládat, uchovávat, přetvářet a konstruovat výtvarné formy spjaté s věcnými nebo prožitými obsahy) a výtvarné myšlení (předpoklad pro řízení tvůrčích problémů a sdělnému posuzování výtvarných hodnot, které se projeví vytvořením a používáním příslušného funkčního slovníku k jeho popisu či hodnocení, zaměření na vytváření pojmů). Rozvinutou výtvarnou senzibilitu, bohatou fantazii a komplexní výtvarné myšlení považuje za cíl a zároveň hlavní prostředek výtvarné výchovy.“ (Hazuková, Šamšula, 2005, str. 39)

1.3 Výtvarná hra

Podle Maňáka a Ševce (2003, str. 49) se výtvarná hra řadí mezi aktivizující metody výuky do kapitol didaktických her. Díky výtvarné hře se žáci učí novým výtvarným prostředkům a materiálům pomocí hravých činností, pro které bývají stanovena jednoduchá pravidla.

Podle Hazukové a Šamšuly (1982, str. 16) si je výtvarná hra velice blízká s výtvarným experimentem. U dětí mladšího školního věku mívá experiment hravý charakter a může být zároveň výtvarnou hrou.

„Je to tvořivá činnost, která děti seznamuje s materiály, hmotami a nástroji.“ (Roeselová, 2004, str. 19)

Díky výtvarné hře může žák různými způsoby experimentovat nejen s materiály, ale i s nástroji. Snadno se také seznámí s novou výtvarnou technikou. Objevuje se již v raném dětství a doprovází ji radost ze zkoumání hmoty. (Roeselová, 2004, str. 64)

Výtvarná hra je cílem sama pro sebe. Je vystavena velkým emocím, neměla by tedy podléhat hodnocení. Pro žáky je výbornou motivací. Při výtvarné hře děti pociťují radost, uspokojení a také úspěch. (Hazuková, 2011, str. 45)

Při hraní her žáci prožívají své kladné hodnoty, učí se esteticky cítit a učí se citu pro krásu nejen ve výtvarné výchově, ale například i v hudbě. (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980, str. 42)

1.4 Výtvarná tvorba

Jedná se o výtvarnou činnost, která má své podrobnější členění. Známe tvorbu explorační a hravou. Také tvorbu volnou a naopak užitou. Poté sem patří i výtvarná akce a výtvarný koncept. Výtvarné dílo může vzniknout z nějaké příčiny či zdroje, z něčeho, co umělce zaujme, osloví, inspiruje. Vzniká z určitého podnětu k tvorbě. Poté už se umělec řídí jednotlivými fázemi tvorby, jako je příprava samotného díla, kdy se zrodí námět či téma a vzniká první představa o výsledném díle. Další fází je realizace uměleckého díla a vše je to zakončené vnímáním, reflexí, uvažováním nad dílem a posuzováním díla. Tento postup od vytvoření námětu až po zhotovení díla můžeme považovat za nejvhodnější posloupnost tvorby jedince. (Hazuková, Šamšula, 2005, str. 116)

O tvořivé činnosti dětí lze mluvit jen tehdy, uvědomíme-li si rozdíl mezi dětským vytvářením a uměleckou prací. Umělecká práce vychází z umělcova vědomí, z jeho sociální situace a má svá kritéria. Při tvůrčí činnosti dětí se může jednat jen o pokus, dát najevo své či získané představy. Výsledkem poté může být zjištění řešení nějakého výtvarného problému, které je opět závislé na získaných schopnostech „řešitele“. (Uždil, 1978, str. 220)

Studium týkající se možností, které se pro oblast tvořivosti ve výtvarné výchově otevírají, ještě není zdaleka u konce. I přesto můžeme předložit několik poznatků týkající se tohoto tématu i s různými upozorněními týkající se praxe. Jedním z poznatků je, že pole tvořivosti se s polem výtvarné výchovy vzájemně překrývají, nespádají však do jedné a té samé oblasti. Při výtvarné činnosti žáka, kdy řeší problémy určitých individuálních situací a neřídí se žádnými pravidly, je tvořivost neodmyslitelnou součástí. Pokud pedagog vytyčí výtvarný úkol přirozeně a promyšleně, musíme s tvořivostí počítat i při úkolu, který se nám zdá sebejednodušší. Dalším poznatkem, který můžeme vyslovit, je rozdíl mezi tvořivostí a spontánností. Za tvořivé jednání se považuje čin, který se neřídí žádnými směrnicemi, ale vychází čistě z nás samých. Jedná se o neovladatelný impuls, který se objeví z ničeho nic jako jiskra představivosti, jako příznačný průvodce při tvořivé činnosti. Přítomnost spontánnosti při tvořivé činnosti je očekávaná a samozřejmá. Neznamena to však, že tvořivost může zastoupit spontánnost a naopak. Při tvořivé práci se může prosadit spousta různých momentů, které nebudou spontánní, jako například: ohled k používanému materiálu, k podmínkám zadané práce, ohled na vymezený časový prostor pro výkon aj. (Uždil, 1978, str. 230)

1.4.1 Tvorba jako způsob poznávání

Bádání v oblasti otázek tvořivosti je v dnešní době aktuální po celém světě. Veškeré koncepce výchovy a vzdělávání žáků i studentů se snaží, co nejvíce všestranně rozvíjet tvořivé schopnosti. V této oblasti můžeme rovněž sledovat propojení tvorby s přirozenými potřebami jedinců, s jejich vývojem, pocity sebevyjádření, úcty i seberealizace.

„Tvořivost je uváděna nejen jako přirozená lidská vlastnost, ale i jako základní potřeba (tzn. potřeba projevit se tvořivě).“ (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 50)

Abychom mohli cílevědomě používat a rozvíjet tvořivé myšlení, měli bychom si být jisti v obsahu pojmu tvořivost. Měli bychom znát znaky, které specifikují tvořivé přístupy, fáze myšlení při tvořivosti a zvláštnosti tvořivosti u jedinců konkrétní věkové skupiny. Z toho nám poté vyplynou zásady a principy jejich použití ve výchovně vzdělávacím i výtvarné výchovném procesu. I když se pojmem tvořivost u nás i v zahraničí zabývá spousta různých autorů, není ještě přesně daná definice tvořivosti. Za základní rys tvořivosti se považuje nespokojenost s tím, co je již dané, vnitřní potřeba dané „věci“ měnit, chuť experimentovat při řešení nějaké otázky a originální způsob přístupu k řešení.

Nahlédněme do praxe. Aby žák mohl zvládnout daný obsah úkolu a aby mu zároveň rozuměl, musí ho pojmut svým vlastním způsobem a musí se o něm napřed dozvědět nějaké informace. Tím danému obsahu přiděluje svou vlastní strukturu a vnější souvislosti. Žák tvoří, aby mohl poznávat.

Žák sám těžko zhodnotí svou vlastní tvorbu, nedokáže ji správně ocenit ani zužitkovat, proto se žákovská tvorba opírá o výzvu učitele. Záleží hlavně na tom, jak učitel žáka k dané tvorbě přivede, jakým způsobem uchopí svou edukační úlohu. Například navázáním diskuze učitel motivuje žáky ke kladení otázek k danému tématu, prohlubuje jejich porozumění a poznávání, dodá žákům nápad na interpretaci svého budoucího díla.

„Pochopení a tvorba jsou ruku v ruce“, protože „rozpoznání schémat a struktur je do značné míry záležitostí jejich vymyšlení a vložení na sledované pole.“ (Goodman, 1996, str. 33)

Každá tvorba svým obsahem láká k diskuzi, rozeznává identity a struktury, podněcuje k novým námetům. Z tohoto důvodu můžeme tvorbu označit jako způsob poznávání. Pedagog by měl žákům předávat své poznatky tím způsobem, aby si je žáci mohli sami podle sebe konstruovat. Při osvojování poznatku se žáci také učí způsoby myšlení a zpětnou vazbu k osvojování poznatku. (Slavík, Chrz, Štech, 2013, str. 17)

1.4.2 Dětské tvoření

Podmínka, která nesmí chybět u každého dětského tvoření je princip svobody. Tvořivé aktivity pro děti nesmí být povinné a je nesprávné do nich děti nutit. Správně bychom měli dokázat dítě natolik podnítit, aby tvořivá činnost vznikala z jeho samotného zájmu. Učitel má za úkol vytvořit dítěti příjemné, příznivé prostředí pro tvorbu. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 55)

1.4.3 Zásady tvořivého vyučování

Každý učitel by měl brát tvořivé vyučování hlavně jako individuální cestu a měl by dodržovat určité zásady. Určitě by měl sledovat atmosféru ve třídě, neměl by mít strach vyzkoušet něco originálního a úplně nového, měl by s žáky diskutovat, dát jim prostor k tomu, aby se pro danou tvorbu nadchli, měl by žáky respektovat, nezapomínat na tvořivou komunikaci, tzn. povolit dětem šeptat si při práci. Měl by žáky podpořit v jejich originálních nápadech – výsledná práce přeci nemusí mít stejné řešení a podobu. Měl by myslet na to, že každý žák je originál a že každý přemýšlí a chápe jiným způsobem. A v neposlední řadě by neměl připustit, aby se děti soustředily na následující hodnocení jejich práce a byly tím nějakým způsobem utlačované. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 55)

1.4.4 Tvořivé postupy

Tvořivé postupy nelze přesně „vypsat na papír“, ale můžeme je pro žáky připravit a vytvořit pro ně vhodné podmínky. Pokud chce učitel neustále zdokonalovat tvořivé vlastnosti a názory žáků, měl by využít stupnici, která napomáhá ke kvalitnějšímu projevu dětí, jak v mluvené, tak psané formě. Tato stupnice obsahuje shrnutí nejdůležitějších ohledů pro rozvíjení tvořivosti dětí. Za zřetel v této stupnici se považuje to, aby učitel podal žákům učivo tím způsobem, aby rozvíjel jejich fantazii a rovněž rozvíjel jejich slovní zásobu. Dále by měl vyučující dětem dopřát dostatek času k přemýšlení a snění nad daným úkolem. Měl by je podpořit, dodat jim odvahu, aby vyjádřily to, co skutečně cítí a nestyděly se za své pocity. Nesmíme zapomenout na konkrétní uplatnění dětských výtvorů, ocenit je a vždy na nich najít něco pozitivního. Neomezovat děti a neprotestovat nad jejich novými nápady a projevy. Při vystavování dětských prací postupovat empaticky k osobnosti dětí. Podpořit hru dětí slovy i různými výtvarnými prostředky. Důležité je také milovat děti a dávat jim svou lásku najevo. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 55)

1.5 Hra a vývoj tvořivých činností

Hra a tvořivost k sobě mají hodně blízko. Mají spoustu ověřených souvislostí. Postupem vývoje si tuto potřebu naplňujeme různými činnostmi, které se během vývoje jedince mění. O hře je však známo, že ji považujeme za celoživotní činnost. Především je náplní mladých jedinců, kteří díky ní poznávají, prožívají i přetvářejí svůj svět. V každé hře se nachází prvky tvořivosti a rozvíjení.

Největší zásluhu za rozvoj přístupů k tvoření má hra senzomotorická a volná. Díky těmto hrám jedinci získávají spoustu nových zkušeností i potřebných dovedností k určitým tvořivým činnostem. (Hazuková, Šamšula, 2005, str. 72)

1.5.1 Klasifikace dětských her

Hry můžeme rozdělit podle druhů na funkční, manipulační, napodobovací, receptivní, úlohové a konstruktivní hry. Nás nejvíce zajímají konstruktivní hry, které se u jedince objeví po druhém roce života a přetrvávají až do školního věku. Jsou založeny na základech her manipulačních. U konstruktivních her se zaměřujeme zejména na cíl a výsledek dané činnosti. (Hazuková, Šamšula, 2005, str. 81)

1.5.2 Děti a umění

„Umění ve skutečnosti neexistuje. Existují pouze umělci.“ (Mrázik, 2008, str. 1)

Děti se již od svého narození pohybují v prostředí s různými estetickými vlastnostmi. Tyto vlastnosti mohou být obsaženy ve věcech, které běžně používáme, a dítě s nimi přichází každodenně do styku. Mohou to být například hračky, tvary, barvy, písně či říkanky a další. Díky působení estetických vlastností okolního světa na dítě, se u něho rozvíjí estetické cítění a hodnocení. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 36)

„Čím vyššího stupně ve vývoji řeči a své představivosti dosáhnou, tím lépe jsou připraveny k vnímání a chápání obsahové náplně umění i k pozdější vlastní „umělecké tvorbě“.“ (Mišurcová, Severová, 1997, str. 36)

„Dětská tvorba se vyznačuje impulzivností a bezprostředností.“ (Mišurcová, Severová, 1997, str. 37)

Děti většinou nad svými náměty moc dlouho nepřemýšlí. Realizují je rychle a jejich obsah bývá ovlivněn především danou situací, materiálem či námětem jiného dítěte. Děti si vybírají jako své náměty pro ně známé „věci“, něco, co již viděly na vlastní oči nebo o tom slyšely a nějakým způsobem si to dokáží představit. Na rozdíl od dospělých nemají tolik zkušeností, a proto jejich díla bývají chudší. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 37)

1.5.3 Dětská hra

Koncept hry není doposud přesně definován. Budeme-li se bavit o dětských hrách, můžeme podle Mišurcové a Severové (1997, str. 42) nabrat dojem, že se jedná o jasně danou činnost, která je neodmyslitelnou součástí a významnou aktivitou raného období života lidských jedinců. Děti si mohou hrát s různými objekty. Mohou to být nejen hračky, ale i rostliny, zvířata a jiné. Většinou se jedná o objekty, které děti nějakým způsobem zaujmou, například pestrostí barev, tvarem či zvukem. Tím, že má většina her různorodý obsah, se zdravé děti hrou nejen baví, ale rovněž se díky ní i učí a získávají nové dovednosti a znalosti.

„Právě rozmanitost obsahové náplně her je předpokladem toho, že hry mohou významným způsobem přispívat k všestrannému rozvíjení dětí.“ (Mišurcová, Severová, 1997, str. 43)

Při hraní her, dětem nejde o to, dosáhnout určitého výsledku, ale užívají si samý průběh hry. Cílem dítěte je provést hru, danou činnost. Proto můžeme při činnostech dětí vidět, že svou práci po skončení ihned likvidují, například rozboří právě dostavený komín z kostek nebo bábovičku z písku, poté postaví novou a tak stále dokola. Jelikož existuje spousta rozmanitých her, slouží také jako motivace dětí, která může být pokaždé jiného druhu. Hry často vyplývají z potřeb dětí a z jejich různých přání.

Jedním z velkých rozdílů mezi dětskou hrou a jinou tvořivou činností je, že v činnostech, které tvoří dospělí, už nám jde i o výsledek, přičemž u dětských her je tomu naopak. Umění a hra jsou si hodně podobné. Při hře může dítěti posloužit určitý předmět pro více účelů, například kostku může použít jako cihlu, dům, autíčko, či garáž. Podobně je tomu i při umění. Umělec také zprvu nemusí tušit, jak jeho dílo bude na konci vypadat. Také zkouší různě experimentovat se svým námětem. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 42)

„Hra je dobrovolnou spontánní činností a svobodným sebeuplatněním člověka. Není úkolem, jehož splnění je spojeno s vědomím odpovědnosti. Není činností na rozkaz: nařízená hra není hra ve vlastním smyslu slova, je jen její reprodukci. Hra v sobě zahrnuje vztah ke skutečnosti... Ztotožnění hry a umění se však ukázalo jako nesprávné, neboť umění není především a vždy hrou a hra nemusí být nutně uměním. Nicméně existují mezi nimi jisté shodné prvky. Z nich nejvýznamnější je skutečnost, že jak umění, tak hra jsou specifickým druhem tvorby člověka, která obsahuje svůj smysl sama v sobě jako v určitém prožívání. Jak hra, tak umění jsou schopny poskytnout člověku silný prožitek, který jej zbavuje vnitřního napětí a tíhy a přináší mu duševní vyrovnaní.“ (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980, str. 41)

1.5.4 Hlavní druhy dětských her

Druhy her, nebyly dosud přesně určeny. Děti si mohou hru vytvořit z čehokoliv. Mohou si hrát při jídle, oblékání, při jakékoliv činnosti. Prozatím nebylo určeno obecné třídění her, ale existuje několik hledisek a kritérií, podle kterých můžeme hry třídít. Mezi nejčastěji používanější kritéria můžeme zařadit:

Kritérium subjektu hry, což znamená, kdo si zrovna hraje. Může si hrát dítě, dospělý nebo zvíře. Může se jednat o individuální hru nebo o hru ve skupině.

Kritérium objektu hry, podle tohoto kritéria třídíme hry podle toho, s jakými objekty si hrajeme. Děti si mohou hrát s různými hračkami, se zvířaty, s vlastním tělem s rostlinami či s jinými dětmi.

Kritérium způsobu zacházení s objektem hry, to znamená, co při dané hře jedinec provádí. Pokud dítě manipuluje s nějakým předmětem, můžeme hru nazvat jako praktickou. Pokud se dítě vyzkouší na různé věci a zkoumá je, můžeme hru nazvat jako poznávací. Pokud si dítě prohlíží obrázky nebo hravým způsobem udává věcem kolem sebe svá jména, jedná se o symbolickou či označovací hru.

Kritérium motivace a životního významu hry, díky tomuto kritériu můžeme rozlišit hry motivované, uspokojující, hry, díky kterým může dítě uspokojit své potřeby jiným, náhradním způsobem a hry rekreační. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 46)

My bychom se měli zaměřit především na hry, při kterých se děti snaží samy něco vytvořit z různých materiálů a při kterých se zabývají uměleckými výtvary. Tyto hry se označují jako hry estetické. Opět mohou probíhat individuálně či skupinově. Podle činnosti, kterou dítě při hře provádí, se estetické hry řadí mezi hry symbolické, zobrazovací nebo mezi hry označovací.

Estetické hry můžeme také rozdělit do tří skupin:

- a) *hry recepční*
- b) *hry reprodukční*
- c) *hry tvořivé* (Mišurcová, Severová, 1997, str. 47)

Hry recepční jsou založené na vnímání, chápání a hodnocení uměleckých prací, které jsou určeny dětem. Můžeme sem zařadit například: poslech písničky, sledování televize či představení v divadle, poslech pohádek či říkanek, prohlížení obrázků a tak podobně.

Při reprodukční hře děti reprodukují různé druhy uměleckých výtvarů, například: říkanky, básně nebo hry se zpěvem.

Při hrách estetických většinou dochází ke vzájemnému střetávání různých typů umění. (Mišurcová, Severová, 1997, str. 47)

1.6 Osobnost učitele výtvarné výchovy

Osobnost lze definovat jako ucelený, rozvinutý přehled nejdůležitějších psychických kvalit, které se příliš nemění. Můžeme sem zahrnout znaky charakteru, temperament, zájmy, schopnosti, nadání, sklony.

Osobnost ztvárňuje spolu s prostředím hlavní regulující činnost, kterou je učebně výchovná činnost, výchova a vyučování. Pedagog učící výtvarnou výchovu svou osobnost získává během své pedagogické

praxe v daném oboru. Jedná se o propojení výjimečných vlastností daného učitele a předpokladů všech známých pedagogických osobností ve výtvarné výchově:

- a) Zaujímat k dětem vždy pozitivní vztah.
- b) Mít příznivý vztah ke svému oboru. Být dobře připraven jak v oblasti výtvarné, tak pedagogické i psychologické.
- c) Mít kladný vztah k ostatním oborům a snažit se vytvářet mezipředmětové vztahy.
- d) Představit žákům výtvarnou výchovu v takovém světle, aby o ni měli zájem nejen v době povinné školní docházky, ale aby měli chuť sebevzdělávat a výtvarně se seberealizovat sami od sebe.
- e) Brát v potaz nové změny ve společenském životě. Dbát na modernizaci vyučování.
- f) Být aktivní a důsledný při dodržování každodenních pravidel a povinností třídy. Je důležité, aby byl učitel žákům dobrým vzorem.
- g) Každý učitel by měl brát jako svou povinnost archivovat výtvarné práce svých žáků a založení si výtvarné knihovny.
- h) Měl by dokázat odhalit talentované žáky a celkově rozvíjet jejich individuální schopnosti.
- i) Organizovat různé školní akce spojené s výtvarnou výchovou, jako například výtvarné soutěže, využití dětských výtvarných prací na školních divadelních vystoupeních a tak podobně.
- j) Aktivně výtvarně pracovat.
- k) Nepřestávat se dále vzdělávat v daném oboru. Všimnout si výtvarného života kolem nás a zaměřit se na dětské knihy či časopisy s výtvarnou tvorbou. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 10)

1.7 Didaktické zásady a metody ve výtvarné výchově

Ve vzdělávání je výtvarná výchova vedena obecně známými didaktickými zásadami, jako:

- a) *zásadou názornosti vyučování*
- b) *zásadou přístupnosti a přiměřenosti vyučování*
- c) *zásadou soustavnosti a postupnosti*
- d) *zásadou uvědomělosti a aktivity žáků ve vyučování*
- e) *zásadou trvalosti osvojovaných vědomostí žáků*
- f) *zásadou vědeckosti vyučování*
- g) *zásadou spojení teorie s praxí* (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 11)

Na základě těchto zásad si poté učitel zvolí danou metodu a organizaci výuky. Pokud učitel tyto zásady nebere na vědomí, může snadno zvolit nevhodnou metodu i organizační formu výuky. To všechno vede k nepochopení cílů výtvarné výchovy a smyslů výtvarných činností, díky kterým máme možnost vytvářet osobnosti žáků. To vše směřuje k formalismům výtvarné výchovy, stejně tak, jako nedostatky v osobnosti pedagoga.

Mezi formalismy ve výtvarné výchově můžeme zařadit například to, když si pedagog chybně sestaví svůj plán práce a tím pádem na sebe činnosti ve vyučovací hodině nebudou navazovat. Žáci takto získají izolované informace, které je nijak zvlášť nerozvíjí. Patří sem také učitelské zásahy do dětských prací, předkreslování učitelem a tím i vnucování dané představy žákům.

Do této kapitoly můžeme také zařadit nedostatek názorného materiálu, který v hodině použijeme a naopak používání přílišné míry názorného materiálu, kdy děti přestávají rozvíjet svou vlastní fantazii, ale vštepujeme jim opět nějaké předem dané představy.

Radíme sem také příliš jednoduché zadání práce, při kterém klesá myšlenková aktivita dětí. Kdy pracují mechanicky a klesá jejich zájem o výtvarnou činnost. Naopak je potřeba vyhnout se zadání, která jsou nad danou úroveň žáků. Takových úkolů, které jsou pro ně moc obtížné a tím pádem žáci ztrácejí svou sebedůvěru a zájem o danou činnost. K úspěchu v těchto případech dochází jen díky učitelovu diktování přesného postupu při řešení úkolu.

Za chybu se také považuje to, když dětem zadáme úkol, který se týká něčeho, co je pro ně vzdálené či nesrozumitelné. Důležitá je motivace, díky které se žáci na výtvarnou činnost budou těšit a budou ji moct doslova prožít. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 10)

1.8 Vyučovací metody pro využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově

Obecně se uvádí několik různých metod neboli způsobů, které pedagog výtvarné výchovy může při vedení poznávacích činností žáků použít. Zvolené metody poté může kombinovat podle potřeby. Při výběru vhodné vyučovací metody by měl učitel brát v potaz různé okolnosti. Měl by přihlížet na zvláštnosti zrovna probírané látky, na to, čím je specifická. Danou vyučovací metodu by měl volit také podle konkrétního cíle úkolu, podle toho, jak dlouho bude daný vyučovací proces trvat, do jaké věkové skupiny se žáci řadí, zda jsou ve třídě děti s individuálními zvláštnostmi a zda má škola možnost učiteli výtvarné výchovy poskytnout různé materiální vybavení nebo zda si ho je schopný učitel zajistit sám. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 13)

„Výběr vhodné metody je úkolem učitele!“ (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 13)

Před zvolením nejvhodnější metody pro práci s přírodním materiálem bychom měli brát v potaz, podle Hazukové a Šamšuly (1982, str. 13) následující fakta:

- 1) Žáci výtvarné výchovy by měli mít čas na svou výtvarnou činnost minimálně 30 minut.
- 2) Žáky se snažíme co nejvíce aktivizovat a vnést do procesu poznávání. Čím jsou žáci mladšího věku, tím bychom měli zařazovat méně souvislého mluveného projevu. Více slovních metod lze použít u dětí staršího věku.
- 3) Slovní metodu vysvětlování a objasňování můžeme využít při vyvozování nového učiva, při učení se nových konceptů, termínů nebo i v závěru vyučovací hodiny, kdy žáci hodnotí své výtvarné práce. Pro poznávání přírodního materiálu bude jistě slovní metoda velice užitečnou.
- 4) Díky slovní metodě vyprávění můžeme s žáky rozvést diskuzi o přírodninách a přírodě, rozhovor nebo si vysvětlit nové pojmy. Krátké vyprávění může posloužit jako motivace žáků.
- 5) Rozhodně nejnáročnější metodou ve výtvarné výchově je rozhovor. Dá se však všestranně využít a to jak při výkladu, tak při hodnocení, opakování či vyvozování a snaže zapamatovat si nové. Spolehlivě aktivizuje žáky a může opět posloužit jako motivace.
- 6) Podle Maňáka a Ševce (2003, str. 49), do metod názorně-demonstračních patří demonstrace neboli předvádění, které se využívá především u žáků mladšího školního věku. Při demonstraci je úkolem učitele zajistit, aby na sledovaný objekt, v našem případě na určitý přírodní materiál či přírodninu, všichni žáci dobře viděli, aby měl dostatečnou velikost a nechal na sebe vrhat dostatečné světlo.

Předvádění je úzce spjato s napodobováním a oboje můžeme využít při předvádění nové výtvarné techniky žákům, při učení je pořádku ve třídě, při správném používání pracovních pomůcek. Učitel může demonstrování využít také při hodnocení výsledných prací dětí, tak aby upozornil na rozdíly mezi správným a chybným řešením úkolu. To by měl však provést vždy taktním způsobem.

Předvádění by se však nemělo uplatňovat při napodobování již hotových verzí a při kopírování správných řešení úkolu. Vždy je vhodnější obohatit vizi žáků a umožnit jim silnější prožitek. Důležité je si uvědomit, že žáci mladšího školního věku nejsou schopni přesně napodobit rozměry a vztahy daného

modelu, k práci využívají své vlastní představy. Přímý model by v tomto případě posloužil k obohacení představ žáků.

Nejvhodnější metodou pro spojení si teoretických poznatků s praxí je exkurze. Může se jednat o exkurze do muzeí, uměleckých dílen, obrazáren, můžeme navštívit skanzen, přírodní rezervaci nebo zkrátka s dětmi vyrazit za poznáváním přírody. Exkurze je nutné si předem organizačně promyslet. Poté ji můžeme využít jak v době výuky, tak i mimo ni.

Získat nové zkušenosti při výtvarné činnosti s různými materiály a prostředky a poznat jejich zvláštní možnosti, nám umožní metoda výtvarného experimentu. Tuto metodu pedagogové nejčastěji zařazují pro úvod nového učiva. Velice důležitý je závěr celého experimentu, kdy žáci své poznatky při řešení problému předají učiteli, ten je shrne a předvede jim, či jen naznačí, jak mohou své zjištění využít. Bez tohoto závěru by experimentální činnost žáků neměla smysl. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 14)

Za základní metodu upevňování nových poznatků považujeme cvičení. Ve výuce výtvarné výchovy se snažíme vymýšlet takové problémové situace, aby žáci měli možnost použít již dříve získané informace či zkušenosti.

Metodám, při kterých si upevňujeme své vědomosti, jsou blízké metody opakování. Ve výtvarné výchově se v této oblasti nejčastěji používají ústní metody. Ať už s žáky průběžně opakujeme nebo se jedná o souhrnné opakování, v obou případech je hlavní metodou rozhovor pedagoga s žákem.

Maňák a Švec (2003, str. 49) dělí výukové metody do tří kategorií.

1. klasické výukové metody
2. aktivizující metody
3. komplexní výukové metody

Mezi klasické výukové metody řadí metody slovní, jako například: vyprávění si o přírodě a přírodních, vysvětlování jejich existence, přednáška o tom, jak se v přírodě chováme, rozhovor a tak podobně. Dále do kategorie slovních metod řadí metody názorně-demonstrační, jako jsou například: předvádění a pozorování přírodnin, práce s obrazem a instruktaž. A jako poslední část slovních metod uvádí metody dovednostně-praktické, mezi které můžeme zařadit: napodobování, manipulování, laborování a experimentování, vytváření dovedností a produkční metody.

Do skupiny aktivizujících metod zařadili metody diskuzní, heuristické, situační, inscenační a didaktické hry.

Poslední kapitolou jsou komplexní výukové metody, kde uvádí například: frontální výuku, skupinovou a kooperativní výuku, partnerskou výuku, individuální a individualizovanou výuku, samostatnou práci žáků, kritické myšlení, brainstorming, projektovou výuku a další. Všechny tyto uvedené metody výuky lze využít při práci s přírodninami. (Maňák, Švec, 2003, str. 49)

1.9 Organizační formy výuky

Pojem organizační formy výuky můžeme vysvětlit tak, že se jedná o specifické organizační jednání pedagoga a žáků, které se koná podle jasně daného pořádku a režimu. V první řadě sem patří systém ročníků a vyučovacích jednotek. Jednotlivé vyučovací jednotky můžeme po dohodě s ředitelem školy spojit do dvouhodinových bloků, což je vhodné právě pro výuku výtvarné výchovy, jelikož jedna vyučovací hodina může být z časového hlediska nedostačující pro zhotovení kvalitní výtvarné práce. Když je výuka spojena do dvou bloků, žáci mají více času na souvislou činnost. Organizační formy vyučování jsou pevně stanovené v týdenním rozvrhu. Výtvarnou výchovu se doporučuje vyučovat kolem poledne, jelikož v tuto dobu bývá i v zimních měsících dostačující množství přirozeného světla. Předmět výtvarná výchova nám dává možnost relaxace, tudíž ji můžeme zařadit jako kompenzaci za obtížnější intelektuální činnosti. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 22)

Bezpečnost při výtvarné činnosti

Každý pedagog se při nástupu do školy musí s pomocí ředitele školy seznámit s pracovním řádem pro učitele a s dalšími různými předpisy a zákony souvisejícími s organizačními směrnicemi ministerstva školství. Řád musí učitel dodržovat nejen v budově školy, ale i mimo ni.

Povinnost každého učitele je dohlížet na žáky během každé výtvarné činnosti. Žák se totiž může zranit jakýmkoliv nástrojem. Při práci s přírodním materiálem často používáme různé i ostřejší nástroje, proto je potřeba s nimi žáky předem seznámit, vysvětlit jim, jak se s nimi správně manipuluje a jak se používají. Při vysvětlování pedagog rovnou žákům předvede, jak se s daným nástrojem správně pracuje, následně dohlídí, aby se jasně dané zásady manipulace s pomůckami a nástroji ve třídě během vyučovací jednotky dodržovaly. Žáci učitele při vysvětlování pozorují a napodobují ho. Všechny děti ve školní třídě také musí být seznámeny s tím, jak se zachovat, když se jejich spolužák nebo ony samy zraní.

Během provádění všech výtvarných činností musí být pedagog s dětmi ve třídě, dohlídí na ně a dbá na dodržování bezpečnosti.

Pokud učitel musí neprodleně opustit školní třídu, musí nejprve přerušit práci dětí, přikázat jim, aby odevzdaly nástroje na určité místo, zadat jim nějaký náhradní úkol a přesvědčit se, že všichni žáci pochopili zadání. Následně se snaží o co nejrychlejší návrat zpět mezi své žáky do třídy.

Stejně tak dbá pedagog na dodržování bezpečnostních pravidel například, při práci se sochařskou či keramickou hlinou. Žákům, kteří mají na svých rukou oděrky a manipulují s touto hmotou, hrozí nebezpečí infekce. Těmto žákům je vhodné zadat jinou činnost. Pokud žáci vylíjí vodu, učitel dbá na okamžité setření podlahy, aby nedošlo k uklouznutí. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 114)

Úklid výtvarných potřeb a pracovního místa

Závěrečný úklid se nesmí podcenit a musí se též předem naplánovat a zorganizovat. Při práci s přírodním materiálem bývá úklid mnohem náročnější, než když dítě používá například pouze určitou grafickou pomůcku a papír. Někaké druhy přírodního materiálu brzy vysychají a drolí se. Během vyučovací jednotky se materiál může rozmístit po třídě a úklid tak zabere více času. Může být součástí vyučovací hodiny, ale pokud daná lekce výtvarné výchovy netrvá déle než 45 minut, doporučuje se úklid přesunout mimo vyučovací dobu. Problémem poté je, že děti můžeme připravit o jejich přestávku, což je nepřijatelné. Věnujme proto i této organizaci dostatek pozornosti. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 51)

1.10 Typy vyučovacích hodin ve výtvarné výchově

Hazuková a Šamšula (1982, str. 23) uvádí několik různých typů vyučovacích hodin v předmětu výtvarná výchova a my v této kapitole uvedeme jejich názvy pomocí doslovné citace:

1. „Vyučovací jednotka orientovaná na výtvarnou aktivitu.“

Jedná se o nejčastější typ vyučovacích jednotek. Základem je samostatná výtvarná činnost dětí, která může být prováděna v interiéru, tak i venku v přírodě.

2. „Vyučovací jednotka zaměřená na oblast výtvarného umění a životního slohu.“

Realizaci činnosti s uměleckým dílem, kterou žáci mohou provádět během celé vyučovací hodiny, stavíme s ohledem na věkovou skupinu žáků, jejich úroveň a s ohledem na zkušenosti z výtvarné výchovy, které již žáci stihli doposud získat.

3. „Vyučovací jednotka smíšeného typu.“

Ve většině případů se jedná o propojení výtvarné aktivity žáků se složkou činností s výtvarným uměním. Jedna z možností vždy převládá. Vyučovací hodinu můžeme například uvést rozhovorem, který se bude týkat výtvarného umění, který samovolně přejde k samotné výtvarné činnosti. Nebo naopak může vyučovací jednotka začít výtvarnou činností dětí a poté se na ní naváže rozhovor týkající se exponování ukázek výtvarného umění. Oba způsoby je nutné obsahově propojit.

4. „Prodloužená hodina výtvarné výchovy.“

Tento způsob výuky se nejčastěji uplatňuje v zájmových výtvarných činnostech. Můžeme ho však využít i při výtvarné výchově ve škole v případě, že se budou žáci zabývat náročnějším a rozsáhlejším výtvarným problémem, který bude vyžadovat více času. První vyučovací jednotka by měla obsahovat výklad s širším obsahem. Učitel by měl žákům řádně vysvětlit, jakým výtvarným problémem se budou zabývat. Měla by tomu předcházet motivace. Hodnocení na konci první vyučovací jednotky nemusí být příliš zdlouhavé.

V poslední vyučovací jednotce, kterou daná výtvarná činnost končí, je třeba žákům znovu připomenout a objasnit, co je jejich úkolem a znovu je namotivovat. Hodnocení na závěr této vyučovací jednotky bude obsáhlejší a důkladnější.

5. „Akce konané mimo třídu a mimo budovy školy.“

Do této složky můžeme zahrnout různé školní akce, jako například návštěvu městské knihovny, muzea, výstavní síně, ateliéru známé osobnosti, konání besedy s autorem či ilustrátorem knih pro děti a mládež aj.

6. Výjimečné místo v systému vyučovacích jednotek výtvarné výchovy získává vyučovací jednotka, která nese název zahajovací.

Pedagog se seznamuje s danou třídou, s jejím kolektivem, snaží se s nimi navázat kontakt, aby mohl do budoucna vytvořit vztah mezi dětmi a daným předmětem.

Úkolem pedagoga při první vyučovací jednotce je, zjistit na jaké úrovni jsou žáci ve svých výtvarných pracích, jak kolektivně, tak i individuálně. Učitel výsledek žákům nesděluje. Dále by měl zjistit, jakým způsobem byli doposud žáci zvyklí pracovat při hodinách výtvarné výchovy, jaké bylo dosavadní vedení jejich činností. Tato zjištění mají pro pedagoga pouze orientační charakter. Učitel také může žáky seznámit, co je ve výtvarné výchově v daném ročníku čeká.

Učitel by měl volit úkol takové náročnosti, aby všichni žáci měli možnost dosáhnout úspěchu, aby měli ze své práce radost a tím pádem se mohli těšit na další vyučování výtvarné výchovy. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 25)

1.11 Výtvarný materiál

Pokud zvolíme vhodnou výtvarnou techniku spolu s vhodným výtvarným materiálem, dokážeme tím zprostředkovat dětem nové znalosti a dovednosti, umožníme jim zhotovit výtvarný námět a rozvíjet jejich tvořivost. Materiál pro výtvarnou výchovu se dá využít různými způsoby, proto by ho měl učitel volit s rozmyslem. (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 34)

„Jedním z cílů výtvarné výchovy je též naučit žáky „myslet v materiálu“, tzn. Respektovat jej.“ (Hazuková, Šamšula, 1982, str. 34)

1.12 Základní potřeby a materiály pro výtvarnou práci

Hazuková a Šamšula (1982, str. 113) uvádí několik druhů potřeb a materiálů, které jsou vhodné využít při výtvarné činnosti. Jedná se například o:

- a) Tvrdé podložky velikosti A2, na které si žáci mohou své práce přichytit například lepicí pastou.
- b) Měkký materiál pro grafické účely, jako měkké tužky, rudka či přírodní uhlé nebo různé druhy pastelů.
- c) Černé i barevné tuše.
- d) Různé barvy, jako například: temperové, vodové, anilinové, tónovací pasty a aj.
- e) Štetce odlišných šířek a stop.
- f) Dřívka a dřevěná násadky na ocelová pera.

g) Různé druhy, velikosti a barevnosti papírů. Můžeme zvolit papír náčrtkový, balicí, přírodní, kancelářský, dekorační, celofánový nebo také tuhé kartony.

h) Nádobu na vodu, by měla být dostatečně velká a měla by mít široké dno, kvůli dobré stabilitě. Vhodná nádoba na vodu bývá vyrobena z průhledného skla, aby žáci mohli zkontrolovat znečištění vody.

i) Podložky či umakartové desky na modelování.

j) Hlína na modelování. Můžeme použít sochařskou či keramickou.

k) Dřívka seříznutá do různých tvarů nebo špachtle, které děti využijí při modelování.

l) Různé druhy lepidel, například lepicí pasta, Herkules či lepicí pásy.

m) Špendlíky s hlavičkou, malé hřebíky či připínáčky.

n) Nůžky, které by měly být špičaté a střední velikosti. Postupně by si je měl opatřit každý žák ve třídě.

o) Základní nářadí, které je možno si vypůjčit ve školní dílně. Například: kladivo, šroubovák, kleště, kapesní nož, ...

p) Odpadový materiál jako například: dráty, korálky, odstřížky textilu, novinový papír, kamínky, knoflíky, krabičky, ...

q) Mýdlo a krém na suchou kůži.

r) Dostatek velkých i menších hadrů na utření podlahy i rukou.

Při vyučovací hodině výtvarné výchovy děti pracují s různými druhy materiálů a pomůcek, proto by se tato činnost měla provádět ve speciálních třídách, které jsou přizpůsobené pro výtvarnou činnost, máme tím na mysli třídu, ve které se nachází umyvadlo s tekoucí vodou, omyvatelné stoly i omyvatelná podlaha.

Dále si žáci musí individuálně obstarat drobný výtvarný materiál, který budou v hodinách potřebovat, například: tužky, pera, pastely či temperové barvy. Občas se stane, že si nějaký žák své pomůcky do vyučovací hodiny nepřinese. Je vhodné myslet i na tuto variantu a ze společného fondu do třídy pořídit malou sadu základního výtvarného vybavení.

Při používání temperových barev, bývá největší spotřeba bílé barvy, proto je vhodné, když si pedagog do svého vybavení zařadí nádoby s bělobou, kterou žáci mohou místo své bílé tempery použít.

Výuka vyžaduje použití netradičních materiálů, které můžeme sehnat ze soukromých zdrojů. Záleží na pedagogovi a rodičích, jaké netradiční materiály se jim podaří nashromáždit. Může se jednat například o různé dráty, pletiva, polyetylén, kůži, fólie či textil. Zajištění velkého množství různých druhů materiálů a výtvarných pomůcek je práce učitele výtvarné výchovy. (Roeselová, 1996, str. 21)

1.13 Techniky a materiály

Každý pedagog by měl popřemýšlet o tom, jak veliký rozsah vyjadřovacích prostředků by měli jeho žáci ve třídě znát. Naučit se výtvarnou techniku tak, aby se dala považovat za platný nástroj ve výtvarném vyjadřování, totiž není vůbec jednoduché. (Roeselová, 1996, str. 18)

„Jen tam, kde žák vědomě využívá technologické a výrazové vlastnosti výtvarných technik, hovoříme o jejich skutečném osvojení.“ (Roeselová, 1996, str. 18)

a) Modelování

Modelování se nenachází v osnovách výtvarné výchovy, ale podle Uždila (1961, str. 133) ho lze využít jako přípravu pro úspěšné řešení výtvarného problému nebo i jako oživení vyučovací jednotky. Děti nejčastěji k modelování využívají formely. Při modelování pedagog kontroluje, zda se žáci opírají o

zásadu přidávání, nikoliv odřezávání, ubírání či uhlazování hmoty. Díky modelování žáci získávají lepší odhad a citlivost pro tvar a proporce předmětů.

b) Malba

Malbu můžeme provádět pomocí temperových barev, polokrycích vodových barev či akvarelových barev.

Pokud chceme dosáhnout jednoduššího vzhledu plochy, použijeme temperové barvy, které se dají velice snadno překrývat a oproti vodovým barvám jsou barevně výraznější. Tím, že se tempery překrývají, neztrácí svou barevnost.

Pokud chceme nahradit temperové barvy, částečně tento úkol zvládnou vodové polokrycí barvy. Než začneme malovat, je potřeba na povrch barev nanést vodu a navlhčit je. Důležité je, aby barvy žáků byly vždy čisté. Pokud je chceme namíchat, provádíme to na čistém místě palety. Malbu je vhodné provádět na zrnitém papíru bílé barvy.

Vodové (akvarelové) barvy je potřeba dostatečně ředit vodou, protože jediné tak vystoupne bílá barva papíru na povrch. Práce s nimi je obdobná jako, když pracujeme s barvami polokrycími. I když chceme namíchat dvě barvy dohromady, nanášíme je přímo z barev. (Uždil, 1961, str. 133)

c) Kresba

Při nácvičení kresby je vhodné využít grafický materiál, který bude dostatečně měkký. Roztírání pastelu poslouží jako dobrý způsob přípravy pro kresbu. Obrisy tvarů z pastelu můžeme zvýraznit pomocí kresby a při malbě obtáhnutím štětcem, který namočíme do vody.

Pomocí suchého měkkého pastelu můžeme děti učit kresbě i malbě. Barevnost pastelů je velice příjemná a barvy se snadno roztírají i na větších plochách. Kresbu pastelem můžeme zprostředkovat pomocí jeho hran a malovat s ním lze, při využití celé plochy roubíku. Pastely nijak neupravujeme žádnými ostrými nástroji ani se je nesnažíme na ploše opravovat gumováním.

Při osvojování kreslení je vhodné využít měkkou tužku. Velice důležité je mít uvolněné zápěstí ruky a snažit se načrtnout čáru jedním tahem a nepřerušovaně. Pokud se nám čára nepovede, negumujeme ji, ale nakreslíme novou.

Důležité je také vybrat správný druh papíru pro danou práci. Rozhodující bývá jeho zrnění, barva, síla i struktura. Vybíráme i podle formátu, aby se žákům kresba umísťovala na plochu co nejsnadněji. (Uždil, 1961, str. 134)

1.13.1 Přírodní materiál v kresbě

Kresba je považována za nejsnadnější zobrazení skutečnosti ve výtvarné činnosti a můžeme ji zařadit mezi nejstarší výtvarné vyjádření lidského jedince. Již dlouhá léta je využívána jako samostatná disciplína, jako druh umění, který je samostatný. Úkolem kresby je přenést trojrozměrný pohled do dvojrozměrné podoby. Jejimi základními výrazovými prostředky jsou linie a plochy. (Hejný, 1990, str. 7)

Kresbu můžeme rozdělit na různé druhy, například na grifonáž, náčrt, na studijní kresbu, přípravou kresbu či kresbu, jako umělecký projev. Druhy kreseb ještě můžeme dále dělit podle hlediska technického, a to na lineární, tónované, lavírované (rozmývané) či kolorované kresby. (Hejný, 1990, str. 8)

Přírodní materiál můžeme doplnit jakoukoliv výtvarnou technikou. Pokud se jedná o kresbu, můžeme kreslit přímo na daný přírodní materiál, například na listy, kus dřeva, na přírodní papír nebo na kámen. Možností je spousta. Můžeme kreslit fixem, perem, tuší, tužkou, štětcem, dřívkem, uhlem, rudkou a dalšími kresebnými nástroji. Přírodní materiál v kresbě můžeme použít také tak, že jím doplníme již hotovou kresbu. Nakreslíme například strom a doplníme ho vyliisovanými listy nebo jiným přírodním materiálem. Můžeme také využít techniku frotáže, kdy strukturu daného přírodního materiálu přeneseme kresebným nástrojem na plochu, například na papír. Přírodní materiál můžeme využít i přímo jako kresebný nástroj, například přírodní uhl.

Kresebné materiály a nástroje

Mezi kresebné materiály můžeme zařadit především tužky, které jsou považované za nejzákladnější pomůcky při kresbě. Dále sem patří pastely různých vlastností, jako například: pastely suché, voskové nebo olejové. Ke kreslení také můžeme použít uhlí, barevné či černé tuše, inkousty, mořidla, rudky, křídly, fixy a různé barvy. Kresebné materiály se dají i různě kombinovat.

Mezi kresebné nástroje řadíme: pera, dřívka, štětce, těrky nebo další kresebné pomůcky jako například podložky, gumy či řídké fixativy, které nám kresbu ustálí. (Hejný, 1990, str. 14)

1.13.2 Přírodní materiál v malbě

Pomocí malby dokážeme znázornit nejen to, co vidíme kolem sebe, ale také to, co se týká naší fantazie a co si dovedeme představit. Malba obsahuje nejvíce druhů a výtvarných technik ze všech výtvarných umění. Malíř stejně jako u kresby převádí na plochu z trojrozměrné skutečnosti skutečnost dvojrozměrnou. (Hejný, 1990, str. 29)

Díky kreslení a malování si při výtvarné práci vrýváme do paměti tvary a barevné tóny. Bez využití paměti, ve které máme tvary a barvy uložené, bychom vůbec nedosáhli pravého prožitku umělecké práce. (Uždil, 1961, str. 6)

Malbu můžeme rozdělit na volnou a užitou.

Volná malba neslouží k praktickému účelu, vzniká na popud umělce a nemá žádnou funkci užitku. Jedná se především o obrazy různých velikostí, technik i námětů, které visí připevněné na stěnách různých institucí či organizací.

Užitá malba slouží k nějakému praktickému účelu. Vlastní funkci sociální a je spojena s určitým místem. Může se jednat o nástěnné malby, malby na skle či tapisérie. Vždy jsou bezpodmínečně vázány na architekturu. (Hejný, 1990, str. 29)

Přírodní materiály v malbě můžeme využít tak, že jimi doplníme již namalovanou plochu. Například temperovými barvami nebo jinými vyjadřovacími prostředky malby vytvoříme pozadí a do něho poté vložíme nashromážděný přírodní materiál a svou práci jím dotvoříme. Přírodní materiál můžeme obarvit barvou a použít ho přímo jako nástroj malby. V jiném případě můžeme přírodní materiál dozdobit pomocí různých výtvarných prostředků malby, například pomocí akvarelu, temperových či vodových barev, tuše či pastelu.

Malířské techniky volné a užitě malby

Pro volnou malbu využíváme různých barev, které jsou směsí barviva s pojidly, která nejen že spojují jednotlivé součásti barviva, ale také pomáhají k přilnavosti k základovému materiálu. Můžeme použít barvy průsvitné, polokrycí, krycí nebo také pastely, akvarel, kvaš, tempery, olejové barvy, či voskové barvy.

Známé jsou také malířské techniky pro malbu užitou. Jedná se o fresku neboli malbu na zeď, kterou ve velké míře využívali lidé z Egypta i Říma. Další malířskou technikou je sgrafito, dále mozaika, vitráž či gobelín. (Hejný, 1990, str. 35)

V dnešní době je výtvarná práce ve školách převážně jednotvárná. Žáci při své výtvarné činnosti mají možnost využívat jen několik osvědčených malířských prostředků, jako jsou například: vodové barvy s polokrycí vlastností nebo roztírací pastely. Přitom s dětmi můžeme využít i techniky volné malby.

Mezi přijatelné kombinace technik můžeme zařadit malbu akvarelem, kterou doplníme roztíracím pastelem. Také můžeme provést malbu anilinovými barvami, jejichž barvy jsou velice ostré a syté nebo malbu škrobem. (Hejný, 1990, str. 36)

1.13.3 Přírodní materiál v grafice

„Jedná se o umělecký specifický úsek výtvarné tvorby“ (Hejný, 1990, str. 49)

„Skuteční umělci velmi brzy pochopili osobité výrazové možnosti grafiky a její široký sociální dopad a rozvíjeli ji jako techniky mezi sebou kombinovat. Kombinaci technik je však potřebné dopředu promyslet, aby nedošlo ke kombinaci nevhodné, jejíž výsledek bude nevkusný.“ (Hejný, 1990, str. 36)

Při grafice se na podkladu objevuje větší počet naprosto stejných originálních grafických listů, vznikajících pomocí vyrytých otisků, či nakreslených negativů. Grafické techniky se poprvé objevily ve středověku a nejprve sloužily k rozmnožování významných uměleckých děl. (Hejný, 1990, str. 49)

Grafické listy můžeme natisknout různými způsoby:

- a) „z výšky – dřevořez, dřevoryt, linoryt
- b) z hloubky – rytiny v kovu, suchá jehla
- c) z plochy – litografie na kameni, monotyp
- d) přes síto – sítotisk čili serigrafie“ (Hejný, 1990, str. 49)

Grafika je velice používanou technikou ve vztahu s přírodním materiálem. Například můžeme do přírodního materiálu vytvořit různé výřezy, poté ho přetřít barvou a využít jeho otisk. Pomocí grafiky je snadné přenést strukturu přírodního materiálu na plochu. Můžeme si zkrátka hrát s povrchovými strukturami přírodnin. Přírodní materiál v grafice lze využít pro frotáž. Dále ho můžeme využít pro ruční tisk, pro hru se stopou dané přírodniny nebo pro jinou grafickou techniku.

Grafické techniky ve školní praxi

Z klasické grafiky vyplývá spousta různých grafických technik, které je možné využít ve školní praxi. Díky těmto technikám si žáci rozvíjí své grafické myšlení a citění. Nejprve se pokoušíme o jednodušší zvolené tvary s použitím pouze černé a bílé barvy. Postupně se můžeme pokusit i o obtížnější grafické techniky, jako je například: dřevořez, suchá jehla nebo linoryt.

Pro práci s grafickou technikou je nutné mít k dispozici kromě běžných pomůcek i různé tiskařské barvy, váleček k naválení barvy, ředidlo pro vyprání štětců a naředění barev, tiskařskou kostici, kterou můžeme lehce nahradit rovným dnem sklenice nebo polévkovou lžící, kusy linolea a linoleová rydla. (Hejný, 1990, str. 60)

„Každá grafická technika a každý druh tisku má svá specifika, která je nutno důsledně dodržovat.“ (Hejný, 1990, str. 68)

1.13.4 Přírodní materiál v prostorové tvorbě

Prostorová tvorba se ve výtvarné výchově nedá nahradit jinými technikami, např. (kresbou, malbou, grafikou.) Pokud žák pracuje pomocí prostorové tvorby, rozvíjí si své hmatové vnímání, obohacuje své prožitky a také si rozšiřuje své postoje ke struktuře, povrchu a materiálu. Prostorová tvorba je oblast, ve které lze pracovat s obrovským množstvím různého zajímavého materiálu. (Pošarová, 2012, str. 5)

Podle Mrázika (2008, str. 64) je prostorová tvorba velice obsáhlým pojmem, který obsahuje různé druhy tvůrčích aktivit v oblasti tvorby. Můžeme sem zařadit sochařství, jak v jeho moderní formě, tak i klasické či tradiční. Patří sem modelování, keramika a v určitém slova smyslu i řemeslné práce jako šperkařství, kovářství či textilní tvorba.

„Při práci s menšími dětmi jsme však vázáni především takovými faktory, jakými jsou bezpečnost práce, dostupnost materiálů, finanční nenáročnost a snadnost zpracování.“ (Pošarová, 2012, str. 5)

Prostorový objekt může přijít na svět různými způsoby. Může vzniknout přidáváním hmoty, což se nazývá modelování. Modelovat můžeme ze sochařské či keramické hlíny, ze sádky, ... Dále můžeme naopak hmotu odebírat, tomu se říká skulptivní postup a můžeme využít materiálu jako je kámen, dřevo, polystyren, ... Dále může poskládat několik menších předmětů do většího seskupení, tím nám vznikne větší tvar a říkáme tomu konstruování. Konstruovat můžeme z brček, krabiček a dalších objektů. Poslední způsob, kdy může vzniknout prostorový objekt je, když změníme tvar daného materiálu, se kterým zrov-

na pracujeme. Materiál musí být poddajný a tento způsob nazýváme tvarováním. Tvarovat můžeme dráty, plech či papír. Tyto postupy se samozřejmě mohou různými způsoby doplňovat a kombinovat. (Pošarová, 2012, str. 10)

Volba materiálu při prostorové tvorbě

Předtím, než začneme tvořit trojrozměrný artefakt, musíme si dobře promyslet, jaký materiál bude nejvhodnější použít. Výběr materiálu pro prostorovou tvorbu sehrává důležitou roli. Tvořit můžeme například: ze dřeva, kamene, z různých kovů, ze slonoviny, umělé hmoty, z papíru, textilu, skla, plexiskla, ze sochařské hlíny či keramické hlíny, a mnoho dalších. (Pošarová, 2012, str. 8)

Přírodní materiál můžeme v prostorové tvorbě použít jak v budově školy, tak i venku v přírodě. Mohou vzniknout materiálové kompozice, různé prostorové sestavy z kamenů i akce přímo v přírodě. Žáci mohou použít kusy dřeva, kámen, suché traviny či trvanlivé plody a přírodní materiály kombinovat i s jiným materiálem. (Roeselová, 1996, str. 189)

1.14 Práce s přírodninami a přírodními materiály

Práce s přírodninami a přírodními materiály upevňují v dětech kladný vztah k přírodě. Když tvoříme z přírodnin, musíme brát v potaz ekologická hlediska. V žádném případě nesmíme přírodu devastovat. Vhodnější je přírodní materiál sbírat, než řezat a trhat. Před použitím přírodních materiálů ve výtvarné výchově je také důležité zjistit, zda žáci netrpí alergií na určité přírodniny.

Nejjednodušší práce s přírodním materiálem, kterou zvládnou i děti předškolního věku jsou reliéfní obrazy na ploše nebo uzavřené v rámu. Žák posbírá několik přírodnin a vytvoří pomocí nich kresbu na ploše. Plochu vyplní nebo může tvar zvětšovat do výšky. Reliéfy z přírodnin nemusíme nutně tvořit venku v přírodě, ale i v pohodlí školní třídy. Přírodní materiály můžeme doplňovat různými lineárními či plošnými materiály, jako například: lepenkou, kartonem, provazy, hedvábnými papíry, plastovými foliemi a tak dále. Na reliéfní koláž jsou vhodnější lehčí materiály, jako jsou větvičky nebo kůra stromu. Plochu lze vytvořit tím způsobem, že ji můžeme potřít lepidlem a posypat například rašelinou, pískem, kořením, travou a dalším podobným přírodním materiálem. Pokud budete potřebovat tvárný přírodní materiál, určitě sáhněte po seně či slámě. Jako užitý materiál mohou sloužit usušené plody rostlin.

Pokud se rozhodnete tvořit z přírodnin a přírodních materiálů, máte k dispozici díky fantazii dětí i pedagogů nepřeberné množství různých zajímavých možností tvorby. (Pošarová, 2012, str. 26)

Tvoření pomocí přírodnin a přírodních materiálů lze nazvat dobrodružstvím, jelikož může začínat již hledáním a sběrem daného materiálu. Nejprve je vhodné rozmyslet si a ujasnit, co bychom chtěli vyrobit. Následně můžeme shromáždit potřebný materiál. Samotné hledání a sběr materiálu je pro děti velice zábavné. Přírodní materiál můžeme využít nespočty možností. (Anagram, s.r.o., 2006, str. 3)

Přírodní materiály nejsou nijak složité, ale i přesto mají různé zajímavé tvary i barvy. Díky tomu si děti při práci s nimi rozvíjí svou fantazii a učí se být kreativními. Když spojíme přírodní materiál s jiným hodičím se materiálem, mohou nám vzniknout vskutku zajímavé originální výrobky.

Přírodní materiál můžeme zakoupit v obchodech nebo ho můžeme sami nasbírat. Samotný sběr je pro děti velkou zábavou a dobrodružstvím v přírodě. (Kickbush, Ritter, Steinmeyer, 2006, str. 6)

1.14.1 Sběr a uchovávání přírodnin

Sbírat přírodní materiál bychom měli vždy se zřetelem k přírodě. Nikdy bychom neměli trhat ani řezat větve stromů, vhodnější je opravdu sesbírat materiál již ležící na zemi. Pokud se nejedná o chráněnou rostlinu, můžeme ji opatrně ustříhnout nůžkami, v žádném případě rostlinu nevytrháváme s kořeny. Ke sběru je nejvíce užitečná taška z látky nebo krabice z papíru. Igelitové sáčky vhodné nejsou. Přírodniny v nich lehce zplesniví.

Materiál, který nasbíráme, doma rozprostřeme na novinový papír, tak aby se nepřekrýval, a necháme ho usušit. Neměli bychom ho pokládat přímo na topení, jelikož by poté mohl být příliš křehký. Pokud chceme nějakou přírodninu vylišovat, například listy, vložíme je mezi novinový papír a založíme do knihy.

Listy však můžeme nechat usušit i bez lisování. Listy budou mírně zvlněné a to má při tvoření také své výhody.

Ne všechny přírodní materiály jsou vhodné k usušení a tvorbě. Některé se po usušení rozpadají nebo nejsou moc lákavého vzhledu. (Kickbush, Ritter, Steinmeyer, 2006, str. 6)

1.15 Soudobé výtvarné postupy

Jedná se o umění, díky kterému máme možnost prožívat přírodu kolem nás. Snahou je přiblížit se k přírodě a zanechat v ní svou stopu. Přírodní krajinu můžeme různě převářet a zasahovat do ní. Materiál, kterým do přírody zasáhneme, může být vytvořený člověkem nebo přírodou. Při kontaktu s přírodou nezapomínáme na ekologii a její zásady. Děti mohou do přírody zasáhnout pomocí kresby, nesmí však použít žádné cizorodé látky, nýbrž látky přírodní, jako například: písek, vodu, kamínky a další podobné materiály, které po určitém čase samy zmizí. Pokud budeme chtít použít jiné, než přírodní materiály, budeme muset, po skončení činnosti, vrátit přírodní krajinu opět do původního stavu. (Pošarová, 2012, str. 18)

Mohli bychom sem zařadit Land-art v překladu znamená „umění země“, který bychom ale s dětmi ve výtvarné výchově těžko provozovali. Cílem jsou určité zásahy do přírody nebo práce s různými neobvyklými přírodninami a přírodním materiálem. Při Land-artu nám záleží na prožívání toho, co právě v přírodě děláme. Aby naše tvorba v přírodě byla trvalá, můžeme využít fotodokumentaci či videozáznam. Můžeme pracovat s různým přírodním materiálem, jako například: s hlínou, pískem, slámou, senem, se suchými větvemi, listím vodou a tak dále. Do přírody však přináší i odlišné výtvarné materiály, jako je například: lano, gáza, plátno či stuha. (Vondrová, 2006, str. 5)

2 Výzkumná část

Výzkumná část v mé diplomové práci obsahuje teoretické znalosti z odborné literatury na téma výzkum. Dále popisuje šetření pomocí dotazníku, které bylo použito pro zjištění odpovědí na výzkumné otázky.

2.1 Popis výzkumu

Podle Gavory (2000, str. 11) existuje spousta různých definic pro vysvětlení pojmu výzkum.

„Výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.“ (Gavora, 2000, str. 11)

Průcha (1995, str. 7) definuje pojem výzkum těmito slovy: *„V českém jazykovém podvědomí je tento výraz spojen s významy určitých schopností: vybádat, probádat něco, zjistit něco, objasnit něco.“*

Díky výzkumům se rozšiřují vědomosti lidstva. Pomocí výzkumu můžeme potvrdit nebo naopak vyvrátit různé poznatky, které nám jsou zatím známé. Naše poznání se díky výzkumům může více prohlubovat, nikdy však nebude úplné, protože konečné řešení nikdy neexistuje. Při výzkumu využíváme svého myšlení, ale také pracujeme s fakty.

Výzkum se nikdy netýká jen jedné osoby. I když na něm jedna osoba samostatně pracuje, vždy se o své poznání nakonec podělí s ostatními lidmi, jelikož i právě ona čerpala informace od ostatních. To, že se „výzkumník“ nakonec podělí o svůj výsledek výzkumu, poslouží nejen jako nové informace a poznání pro ostatní, ale také jako kontrola samotného šetření. Výzkum, který se zveřejní, totiž prochází kontrolou. (Gavora, 2000, str. 11)

Gavora (2000, str. 13) rozděluje výzkum na několik etap, které je potřeba dodržet:

- *stanovení výzkumného problému* – jedná se o přesnou definici toho, co chceme zkoumat, koho a kde,
- *informační příprava výzkumu* – výzkumník si musí nastudovat odbornou literaturu k tématu či vést konzultace se zkušenějšími odborníky na dané téma,
- *příprava výzkumných metod* – výzkumníkovým úkolem je dobře si promyslet, jaký způsobem bude odpovídat na předem dané výzkumné otázky, musí si vybrat výzkumnou metodu, která pro jeho výzkum bude nejvhodnější, může se jednat o již hotový nástroj nebo o vlastní vytvořený nástroj, této části se také říká předvýzkum,
- *sběr a zpracování údajů* – v této části již použijeme přímo výzkumný nástroj a poté zpracujeme zjištěné údaje,
- *interpretace údajů* – údaje, které jsme zjistili, musíme vysvětlit a převést do praxe,
- *psaní výzkumné zprávy* – shrneme výsledky celého výzkumu.

2.1.1 Výzkumný problém

Právě výzkumným problémem začíná celý výzkum. Stanovit ho nelze tak snadno. Je k tomu potřeba zkušenost a jistý přehled. Výzkumný problém by měl být smysluplný a neměl by se vymezovat příliš ze široka. (Gavora, 2000, str. 24)

Gavora (2000, str. 26-28) rozděluje ve své publikaci výzkumný problém do třech skupin:

- *deskriptivní výzkumné problémy* – tyto výzkumné problémy popisují situaci, výskyt či stav určitého jevu, z pravidla se k tomu výzkumu hodí využít metodu pozorování, škálování, metodu dotazníku nebo interview,
- *relační výzkumné problémy* – tyto problémy spojují jevy a činitele do vztahu,

- *kauzální výzkumné problémy* – zjišťují příčinu, která zodpovídá za dané důsledky.

Výzkumný problém můžeme formulovat jak větou oznamovací, tak i větou tázací, záleží na výběru autora. Použití tázací věty se považuje za snadnější způsob pro získání hledaných odpovědí na otázky výzkumu. Výsledkem výzkumu je v tomto případě odpověď na danou otázku. (Gavora, 2000, str. 29)

2.1.2 Stanovení předpokladů

Pokud chceme mít jasno v tom, jakým směrem náš výzkum směřuje, měli bychom si stanovit předpoklady výzkumu. Díky předpokladům si více objasníme výzkumný problém a více mu přiblížíme. Své předpoklady následně potvrdíme nebo naopak vyvrátíme a to podle údajů, které od respondentů shromáždíme. Předpokladů může být více. Můžeme si například určit jeden nejdůležitější předpoklad a z něho odvodit další.

Předpoklad vyplývá z nastudované teorie, z vlastních zkušeností jedince či z pozorování při výzkumu. (Gavora, 2000, str. 50-53)

2.1.3 Validita a reliabilita

Validita a reliabilita jsou základní vlastnosti každého výzkumného nástroje.

Validita

Slovo validita můžeme přeložit do českého jazyka jako „platnost“. Považujeme ji za nejdůležitější vlastnost nástroje určeného pro výzkum. Podle Gavory (2000, str. 71) díky vlastnosti validity zjišťuje výzkumný nástroj skutečně to, co je jeho úkolem zjistit.

Gavora má v tomto případě stejný názor jako Chráska (2016, str. 32), který tvrdí: *„Měření má dobrou validitu tehdy, jestliže měří skutečně to, co podle předpokladu měřit má.“*

Validita není stálá, ale mění se podle podmínek výzkumu. Validita se určuje neobvyklým způsobem. Gavora (2000, str. 71) uvádí tři druhy validity:

- *obsahovou validitu* – která nám zodpoví, jak moc je obsah nástroje výzkumu v harmonii s obsahem toho, co chceme zjistit,
- *konstruktovou validitu* – která se dá ověřit tím, že porovnáme výsledky našeho výzkumného nástroje s jiným výzkumným nástrojem, o kterém je již známo, že je jeho konstruktivní validita na dobré úrovni, nebo ji můžeme ověřit nějaký expert, který s tím má bohaté zkušenosti,
- *souběžnou validitu* – zjišťuje se tak, že porovnáme výsledky našeho výzkumného nástroje s jiným kritériem.

Validita dotazníku a jeho otázek

Chráska (2016, str. 165) uvádí, že *„posouzení stupně validity dotazníku je vždy do určité míry subjektivní a záleží především na fundovanosti a kompetentnosti autora dotazníku.“* Také doporučuje, aby autor nechal svůj dotazník zkontrolovat jiným odborníkům a nedával v tomto případě pouze na svůj názor.

Výbornou validitu mají výzkumné otázky, kterými se respondentů ptáme na jejich věk, pohlaví či bydliště. Odpovědi na tyto faktografické otázky bývají jasné.

Naopak otázky, kde se ptáme na zájmy, názory či postoje respondentů mívají validitu nižší. Záleží na tom, na co se ptáme a na míře důvěrnosti otázky. Zda bude odpověď správná, nezáleží pouze na správném sestavení znění otázky, ale také na tom, jak na ni samy respondenti odpoví. Máme tím na mysli, že někteří respondenti odpovídají skutečně po pravdě, tak jak to opravdu cítí a jiní si své odpovědi přikreslují. Při vyplňování anonymního dotazníku respondenti většinou odpovídají pravdivě. Proto je rozhodně vhodnější, než dotazník neanonymní. (Gavora, 2000, str. 106)

Reliabilita

Tento termín můžeme přeložit do českého jazyka jako „spolehlivost“ či „stabilita“. Reliabilitu ověříme tak, že provedeme minimálně dvě zkoumání v naprosto stejných podmínkách u odlišných respondentů a výsledky se budou shodovat nebo si budou alespoň hodně podobné. (Gavora, 2000, str. 73)

Reliabilita dotazníku a jeho otázek

Reliabilita je závislá na spoustě různých vlastnostech. Čím více dotazník obsahuje otázek, které se ptají na stejnou informaci, tím bude reliabilita dotazníku vyšší. (Gavora, 2000, str. 106)

Chrásková (2016, str. 165) uvádí reliabilitu dotazníku jako: „*schopnost dotazníku zachycovat spolehlivě a přesně zkoumané jevy*“.

2.2 Dotazník

Pro šetření byla zvolena kvantitativní metoda pomocí dotazníků. Dotazník byl pro tuto diplomovou práci zvolen jako nejvhodnější výzkumný nástroj z toho důvodu, jelikož bylo potřeba obdržet od respondentů co možná největší množství jejich názorů a údajů.

Podle Gavory (2000, str. 99) je dotazník: „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“

Tato výzkumná metoda je vhodná především, pokud je naší snahou obdržet co nejvíce písemných odpovědí najednou. Dosáhneme toho navíc bez vysoké investice vlastního času. (Gavora, 2000, str. 99)

Průcha (2009, str. 815) uvedl, že pokud se bavíme o dotazníku, jedná se o: „*soustavu předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na něž dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.*“

Pokud zvolíme dotazník jako výzkumný nástroj, nejdůležitější je, abychom měli jasně stanovený cíl, to, co považujeme za hlavní podmínku šetření.

2.2.1 Terminologie

Gavora (2000, str. 99) uvádí několik základních pojmů, například: **respondentem** nazveme osobu, které přineseme dotazník k vyplnění. Otázky obsažené v dotazníku jsou jednotlivými **prvky** nebo i **položkami** dotazníku. **Administrací** pojmenováváme zadávání dotazníku.

2.2.2 Struktura dotazníku

Strukturu každého dotazníku bychom si měli dobře promyslet. Při tvoření dotazníku je vhodné hlavní problém rozřadit do několika okruhů (podproblémů). Tímto dosáhneme vytvoření vyváženého dotazníku.

Dotazník se většinou skládá ze tří částí. V té první bývá uvedena hlavička dotazníku, cíle a pokyny, jak dotazník vyplňovat. Můžeme ji nazývat vstupní částí. Ve druhé části dotazníku jsou umístěny vlastní otázky, na které respondenti odpovídají. Mezi první otázky se doporučuje zařadit ty snazší, abychom respondenta od vyplňování neodradili. Poté mohou následovat otázky složitější a méně zajímavé. Na konec, kdy již může být respondent z vyplňování unaven, je vhodné vložit otázky faktografické, jejichž vyplnění je snadnější. Poslední částí bývá poděkování respondentům za jejich čas a spolupráci. (Gavora, 2000, str. 99-100)

2.2.3 Tvorba dotazníkových otázek

Každá otázka dotazníku obsahuje slova a číslce. Každé slovo v otázce má svůj význam a proto bychom si zvolení daných slov měli předem velice dobře promyslet. Existuje několik základních pravidel, podle kterých lze vytvořit otázky do dotazníku:

1. Velice důležité je formulovat otázky jednoduše a jasně, tak aby jim respondenti rozuměli. Neznamená, že když otázce rozumí autor dotazníku, bude ji rozumět i respondent. Dlouhé a

složité otázky nejsou vhodné. Respondenti nebudou mít chuť na ně odpovídat a navíc se jimi zpomalí celkové vyplňování dotazníku.

2. Je vhodné se vyhnout výrazům, které respondenti chápou různě, jako např.: „několik“, „někdy“, „obvykle“ a tak podobně.

3. Jedna otázka by se měla týkat jen jedné věci. Doporučujeme vyhnout se dvojitému otázkám.

4. Uvádějte pouze otázky takového typu, aby na ně byli schopní respondenti odpovědět, jinak vám odpověď zpravidla nevyplní.

5. Všechny otázky musí být smysluplné. Pokud jim bude respondent rozumět, zvyšuje se validita odpovědí.

6. Snažte se v dotazníkových otázkách nepoužívat záporné výrazy. Často se přehlédnou.

7. Pokud možno nezařazujte otázky, které vyvolávají předpojatost. (Gavora, 2000, str. 100-101)

Otázky dotazníku můžeme podle Gavory (2000, str. 102) rozdělit podle jejich otevřenosti na uzavřené, otevřené, polouzavřené a škálové otázky.

Ve své diplomové práci jsem do dotazníku zařadila otázky otevřené, uzavřené a polouzavřené.

Otevřená otázka

Tento druh otázky umožní respondentovi odpovědět jeho vlastními slovy. Jeho odpověď získává v tomto případě velkou volnost. Autor dotazníku musí respondenta otázkou správně nasměrovat na tázaný jev, ale nevnučuje mu žádnou odpověď. Otevřená otázka respondenta v odpovědi neomezuje.

Na otevřené otázky se odpovídá složitěji, než na otázky uzavřené a složitější je poté i jejich zpracování. (Gavora, 2000, str. 104)

Uzavřená otázka

Uzavřená otázka nabízí již hotové odpovědi. V tomto případě je úkolem respondenta pouze označit odpověď, se kterou souhlasí. Hotové odpovědi si autor dotazníku připraví prostřednictvím odborné literatury a je třeba je nejprve ověřit předvýzkumem. Uzavřené otázky se lehce zpracují a respondenti nad nimi nestráví tolik času, jako nad otázkami otevřenými.

Polouzavřená otázka

Polouzavřené otázky obsahují již hotovou odpověď, ale k ní ještě žádají respondenta o jeho vlastní vysvětlení svého názoru. (Gavora, 2000, str. 104)

2.2.4 Délka dotazníku

Dotazník by měl obsahovat pouze ty otázky, na které chce výzkumník získat odpověď. Další jsou zbytečné. Dotazník by neměl být příliš dlouhý, aby neunavil respondenty, což často vede k povrchním odpovědím na otázky. Nelze přesně určit, jak dlouho má trvat vyplňování dotazníku. V praxi se doporučuje nepřesahovat délku 30 minut. Délku vyplňování a počet otázek určujeme především podle toho, kdo nám dotazník bude vyplňovat, a vše si ověřujeme v předvýzkumu. (Gavora, 2000, str. 107)

2.2.5 Návratnost dotazníku

Dotazníky můžeme respondentům osobně přinést, počkat, než je vyplní a poté si je hned odnést. V podobném případě respondentům dotazníky přineseme k vyplnění, nečekáme na jejich odevzdání, ale po určitém čase si je přijdeme vyzvednout ke zpracování. Návratnost se většinou určuje v procentech. (Gavora, 2000, str. 107)

„Návratnost znamená poměr počtu odeslaných dotazníků k počtu vyplněných a vrácených dotazníků.“ (Gavora, 2000, str. 107)

2.3 Předvýzkum

Předvýzkum slouží k tomu, abychom ověřili nosnost výzkumného nástroje. V této diplomové práci je výzkumným nástrojem dotazník, to znamená, že jeho nosnost ověříme tím, že ho předložíme malému počtu respondentů, kteří již podruhé na stejný dotazník nebudou odpovídat. Podle odpovědí bychom měli zjistit, zda je dotazník funkční, zda respondenti rozuměli otázkám ve výzkumném nástroji nebo zda je budeme muset nějakým způsobem upravit. (Gavora, 2000, str. 69)

2.4 Vlastní šetření

Hlavním cílem šetření bylo zjistit aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově mezi učiteli 1. stupně ZŠ. Potřebovali jsme tedy získat co možná nejvyšší množství dat od respondentů, v našem případě od učitelů 1. stupně ZŠ. Z toho důvodu jsme použili jako výzkumnou metodu dotazník. Jedná se o vstupní šetření, které je tvořeno z odpovědí 30 respondentů.

Vlastnímu šetření předcházelo nastudování odborné literatury tohoto tématu a konzultace se zkušenějšími kolegy.

Výzkumný problém vlastního šetření

Nejprve je potřeba, zvolit si téma a zamyslet se nad problematikou šetření. V našem případě jsme zvolili téma: *Výtvarné hry s přírodninami a v přírodě*, které provozují pedagogové prvního stupně se svými žáky v hodinách výtvarné výchovy. Následně jsme si museli promyslet, co chceme z našeho šetření zjistit. Sestavili jsme si proto několik výzkumných otázek:

- **O1: Používají učitelé na 1. stupni ZŠ v hodinách výtvarné výchovy přírodní materiál?**
- **O2: Jaké výtvarné postupy učitelé 1. stupně ZŠ při práci s přírodním materiálem nejčastěji používají?**
- **O3: Bude se většina námětů uvedených respondenty opakovat?**

Stanovení předpokladů vlastního šetření

Pro tuto diplomovou práci jsme zvolili tyto předpoklady:

- **P1: Předpokládáme, že většina učitelů na 1. stupni ZŠ využívá s dětmi ve výtvarné výchově přírodní materiál.**
- **P2: Předpokládáme, že většina učitelů na 1. stupni ZŠ využívá přírodní materiál ve výtvarné výchově v prostorové tvorbě.**
- **P3: Předpokládáme, že učitelé mladšího věku využívají přírodní materiál ve výtvarné výchově s dětmi venku v přírodě častěji než učitelé staršího věku.**
- **P4: Předpokládáme, že se většina námětů uvedených respondenty bude opakovat.**

Tvorba výzkumného nástroje pro vlastní šetření

Jako výzkumný nástroj jsme zvolili dotazník. Po prostudování odborné literatury jsme ho rozčlenili do několika částí. Na začátku dotazníku se nachází jeho název, stručné představení se respondentům, důvod, proč chceme dotazník vyplnit, poděkování respondentům za spolupráci a kontakt na výzkumníka. Dále je v dotazníku uveden způsob, jakým ho mají respondenti vyplnit. Následují již samotné otázky.

Dotazník obsahuje 6 uzavřených otázek, které jsme úmyslně umístili mezi první, abychom respondenta od vyplňování neodradili. Dále respondenti odpovídali na 2 otázky otevřené a 1 otázku polouzavřenou. Celkem se tedy zabývali 9 otázkami.

Do dotazníku jsme vypsalí otázky, které se skutečně týkají daného tématu, a na které hledáme odpověď. Zbytečně jsme výzkumný nástroj nepřepřehlovali, což se nám následně ověřilo jako dobrý tah, nejen kvůli jednoduššímu zpracování dat, ale také díky menšímu množství času, který respondenti museli kvůli vyplňování obětovat.

Vytvořili jsme jeden funkční dotazník, který jsme předali k vyplnění 31 respondentkám.

Vlastní předvýzkum

Předvýzkum slouží k tomu, abychom zjistili, zda je sestavený výzkumný nástroj dostatečně funkční nebo zda bude muset projít úpravou některých otázek. I my jsme před zahájením samotného šetření provedli předvýzkum a to tím způsobem, že jsme sestavený výzkumný nástroj přinesli k vyplnění 5 různým respondentům. Se dvěma z těchto respondentů jsme mohli být osobně v kontaktu přímo při vyplňování dotazníku, což bylo velkou výhodou, jelikož nám mohli ihned sdělit pocity a názory jak na jednotlivé otázky, tak na výzkumný nástroj celkově.

Po předvýzkumu prošel dotazník drobnými úpravami. Nějaké otázky jsme formulovali jinak, aby byly pro respondenty srozumitelnější. Poté byl dotazník opět předán několika respondentům, kteří již s vyplňováním neměli žádné potíže. Přišla nám od nich kladná zpětná vazba bez připomínek k otázkám. Všechny části dotazníku jim přišly srozumitelné a otázky zaškrtnali a vyplnili přesně tak, jak to naše šetření vyžadovalo.

Výběr a oslovení respondenta

Jelikož je spousta otázek šetření kladena právě na pedagogy 1. stupně ZŠ, tak se respondenty dotazníků stali právě oni. Oslovili jsme celkem 3 základní školy ve městě Turnov. Tyto základní školy jsme si vybrali mimo jiné z důvodu, že jsme je navštěvovali v rámci volnočasových kroužků a jednu z těchto tří škol jsme oslovili také proto, že jsme jejími absolventy a měli jsme možnost v jejich prostorách trávit několik týdnů během své vysokoškolské praxe.

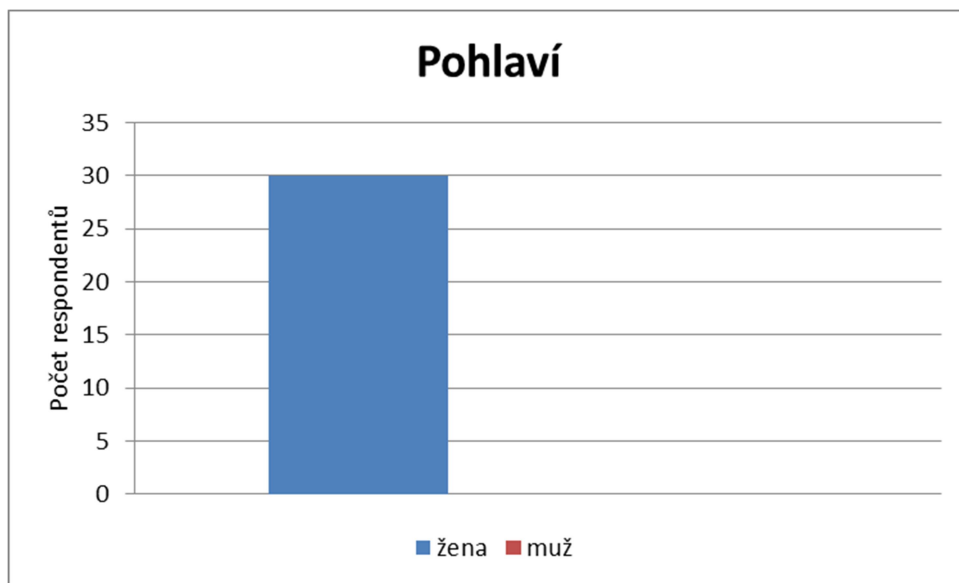
Do všech těchto škol jsme nejprve zaslali e-mail s dotazem, zda pro zaměstnance školy vyplňování dotazníků nebude problémem. Po kladné zpětné vazbě jsme navštívili postupně všechny tři školy a osobně se v nich setkali s vedením a některými z učitelů 1. stupně. V každé z těchto tří základních škol, jsme požádali o vyplnění dotazníků a předem jsme poděkovali za jejich spolupráci a čas. Dotazníky byly předány k plnění pedagogům 1. stupně ZŠ bez ohledu na délku jejich praxe.

Návratnost dotazníků

Jelikož předávání dotazníků proběhlo tak, že jsme je odevzdali respondentům k vyplnění a přišli jsme si pro již vyplněné dotazníky o týden později, stalo se, že z 31 dotazníků jich bylo navraceno 30. Návratnost dotazníků byla 96%.

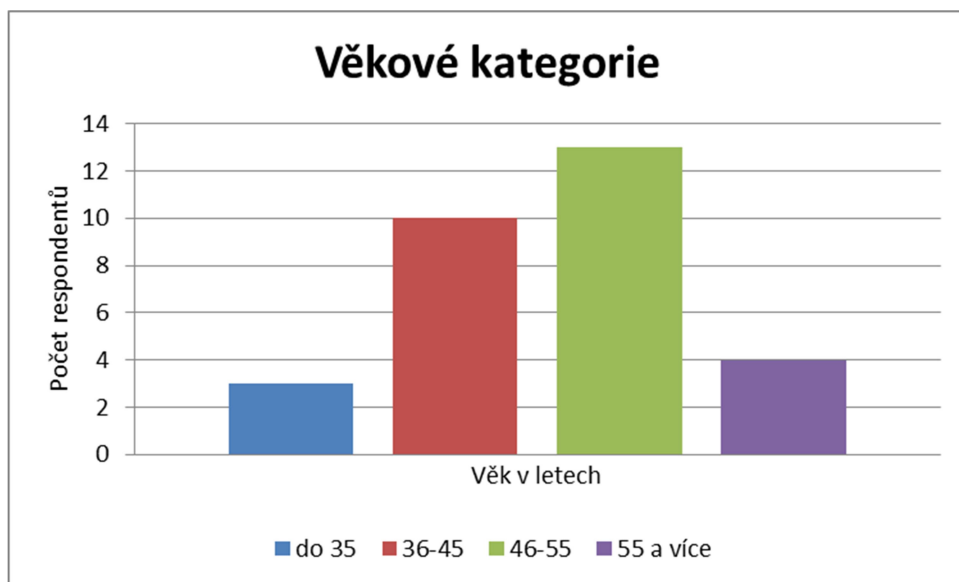
2.5 Výsledky výzkumného šetření

Po opětovném navštívení základních škol a shromáždění vyplněných dotazníků přišlo na řadu zpracování dat. Jednotlivé odpovědi byly zapsány do grafů, kvůli přehlednosti. Jak jsme již výše uvedli, zpracovaná data jsou odpověďmi 30 pedagogů 1. stupně ZŠ.

Graf 1: Pohlaví respondentů

Komentář ke grafu č. 1: všechny odpovědi uvedené v našich dotaznících zodpověděli pouze respondenti ženského pohlaví. Obdrželi jsme tedy 100% odpovědi od učitelek 1. stupně ZŠ

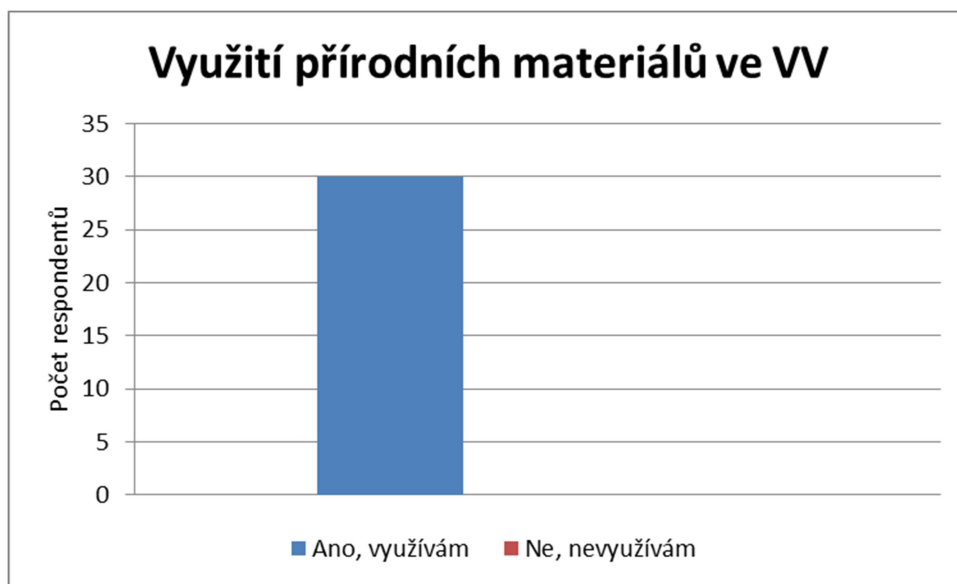

Graf 2: Věkové kategorie respondentek

Komentář ke grafu č. 2: Největší podíl na vyplňování dotazníkůvých otázek měly respondenky ve věku 46 – 55 let. Jednalo se o celkem 13 respondentek tohoto věku, což je 43, 3 % z celkového počtu.

Druhou největší skupinou bylo 10 respondentek ve věku 36 – 45 let. Jedná se o 33, 3 % z celkového počtu.

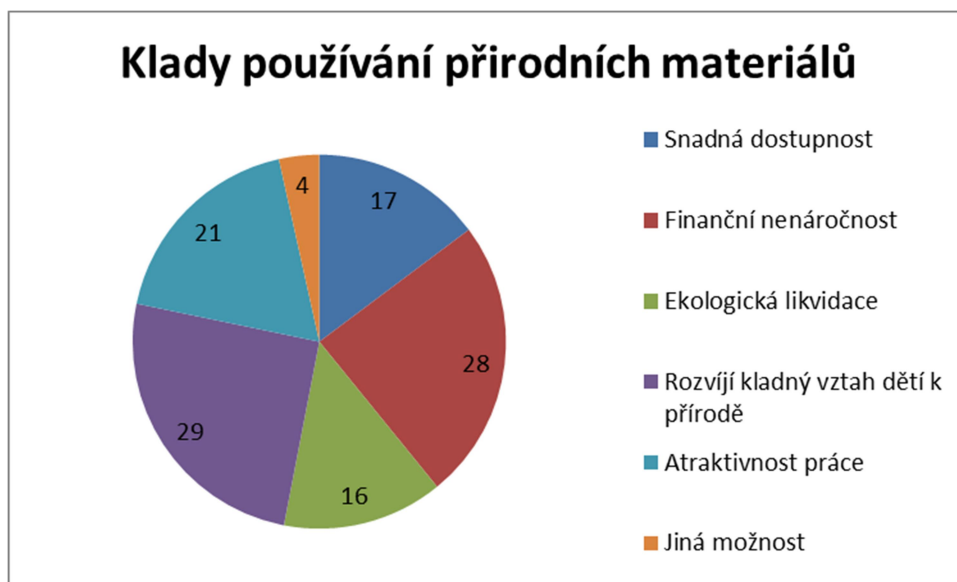
Ve třetí věkové skupině 55 a více let se nacházely 4 respondentky, což činí 13,3 % z celkového počtu odpovídajících.

Graf 3: Využití přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy

Nejméně početnou skupinou respondentek byly začínající učitelky ve věku do 35 let. Jejich zastoupení bylo 10% z celkového počtu.

Z dotazníkového šetření jsme zjistili, že všechny dotazované respondentky využívají v hodinách výtvarné výchovy přírodní materiály. 100 % respondentek používá s dětmi v hodinách výtvarné výchovy přírodní materiál.

Graf 4: Klady používání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy

Komentář ke grafu č. 4: Žádná z respondentek neuvedla jako klad pouze jedinou možnost. Každá z nich zaškrtnula v dotazníku více možností.

Za největší klad používání přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy respondentky považují to, že rozvíjí kladný vztah dětí k přírodě. Za touto odpovědí stojí 29 respondentek z celkových 30, což je 96,6 % z celkového počtu.

Pouze o 1 respondentku méně, tedy 28 z 30 uvedlo, že za klad používání přírodního materiálu ve výtvarné výchově považují jeho finanční nenáročnost. Tuto odpověď zaškrtnulo 93, 3 % respondentek z celkového počtu.

21 respondentek z 30, považují za klad atraktivnost práce. Jedná se o názor 70 % respondentek z celkového počtu.

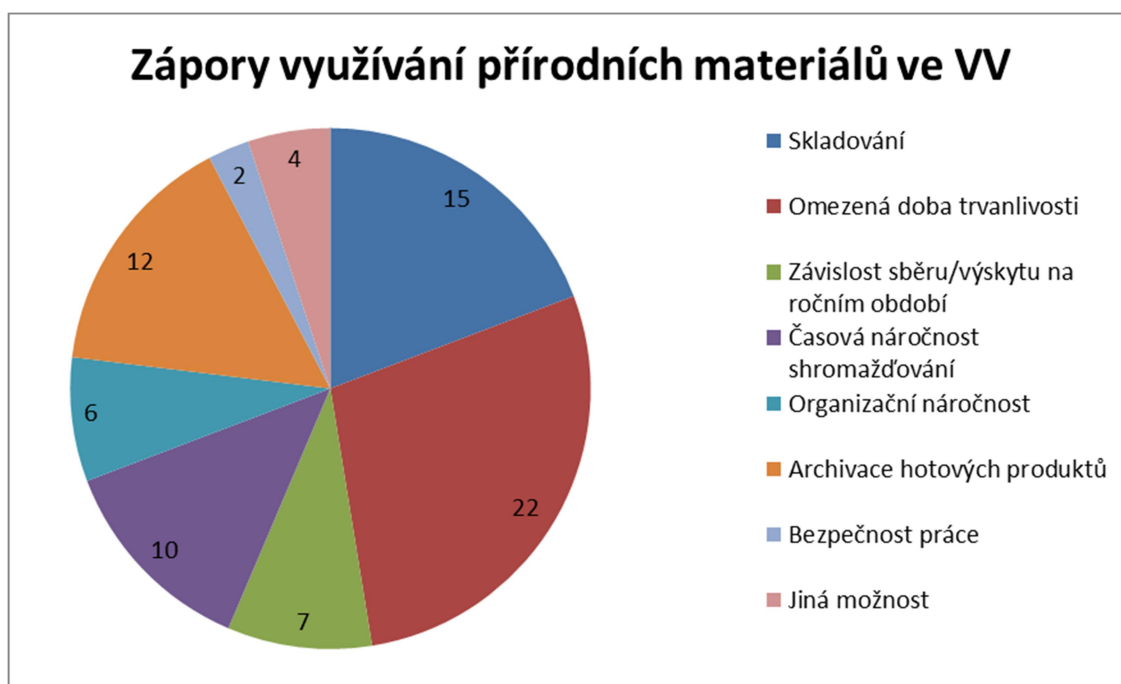
17 učitelek z celkového počtu 30 tvrdí, že kladem používání přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy je jeho snadná dostupnost. Jedná se o odpověď 56, 6 % respondentek z celkového počtu.

Za další klad použití přírodního materiálu ve výtvarné výchově se považuje jeho ekologická likvidace. Tento fakt potvrdilo 16 respondentek z 30, což je 53, 3 % z celkového počtu odpovídajících.

Všechny respondentky mohly uvést i svou možnost odpovědi, podle svého nenuceného názoru. Tuto možnost využily 4 respondentky, což je 13, 3 % z celkového počtu.

Tyto respondentky uvedly jako další klady používání přírodního materiálu ve výtvarné výchově:

- zapojení mezipředmětových vztahů
- zapojení více smyslů jedince
- rozvoj fantazie dítěte
- rozvoj jemné motoriky ruky při manipulaci s drobným přírodním materiálem

Graf 5: Zápory využívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy

Komentář ke grafu č. 5: Každá z respondentek měla na výběr z více odpovědí. Všechny této možnosti využily a žádná neuvedla pouze jedinou odpověď.

Za největší zápor využívání přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy respondentky považují jeho omezenou dobu trvanlivosti. Tuto odpověď uvedlo 22 respondentek z celkových 30. Za tímto názorem tedy stojí 73, 3 % odpovídajících z celkového počtu.

Dalším větším záporem používání přírodního materiálu ve výtvarné výchově je jeho skladování. Tento fakt potvrdila přesně polovina z dotazovaných, tedy 15 respondentek z 30. Skladování přírodního

materiálu považuje za nevýhodu jeho využívání v hodinách výtvarné výchovy 50 % respondentek z celkového počtu.

Archivace hotových produktů byla dalším uvedeným záporem ve využívání přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy. S tímto záporům souhlasilo 12 respondentek, což je 40 % z celkového počtu.

Za další zápor považují respondentky časovou náročnost shromažďování přírodního materiálu. Tuto odpověď uvedlo 10 respondentek, tedy 33,3 % z celkového počtu.

Závislost sběru/výskytu přírodního materiálu na ročním období považuje jako zápor jeho používání o výtvarné výchově celkem 7 respondentek z 30. Jedná se o odpověď 23,3 % respondentek z celkového počtu.

Jako další zápor využití přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy byla uvedena jeho organizační náročnost. Tuto odpověď uvedlo 6 respondentek, tedy 20 % z celkového počtu.

Za nejmenší zápor považují respondentky bezpečnost práce. Tuto variantu uvedly pouze 2 učitelky 1. stupně z 30, což je 6,6 % z celkového počtu odpovídajících.

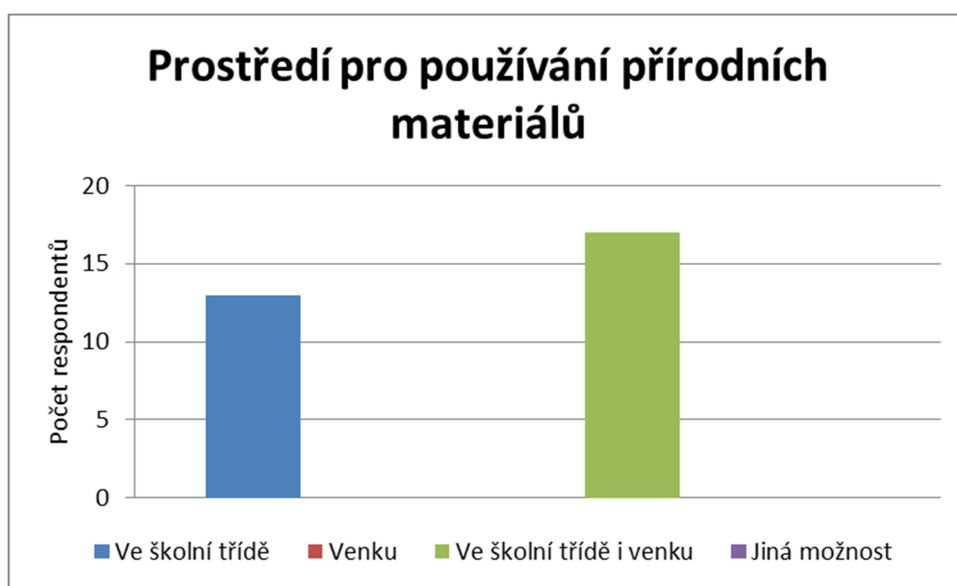
Celkem 4 respondentky využily možnost uvést do dotazníku svůj vlastní názor k dané problematice, což je 13,3 % z celkového počtu respondentů.

Jako další zápory využití přírodního materiálu v hodinách výtvarné výchovy uvedly:

úklid po práci

alergie dětí na určitý druh přírodního materiálu

Alergie dětí na přírodní materiál uvedly jako zápor celkem 3 respondentky z 30, což je 10 % z celkového počtu.

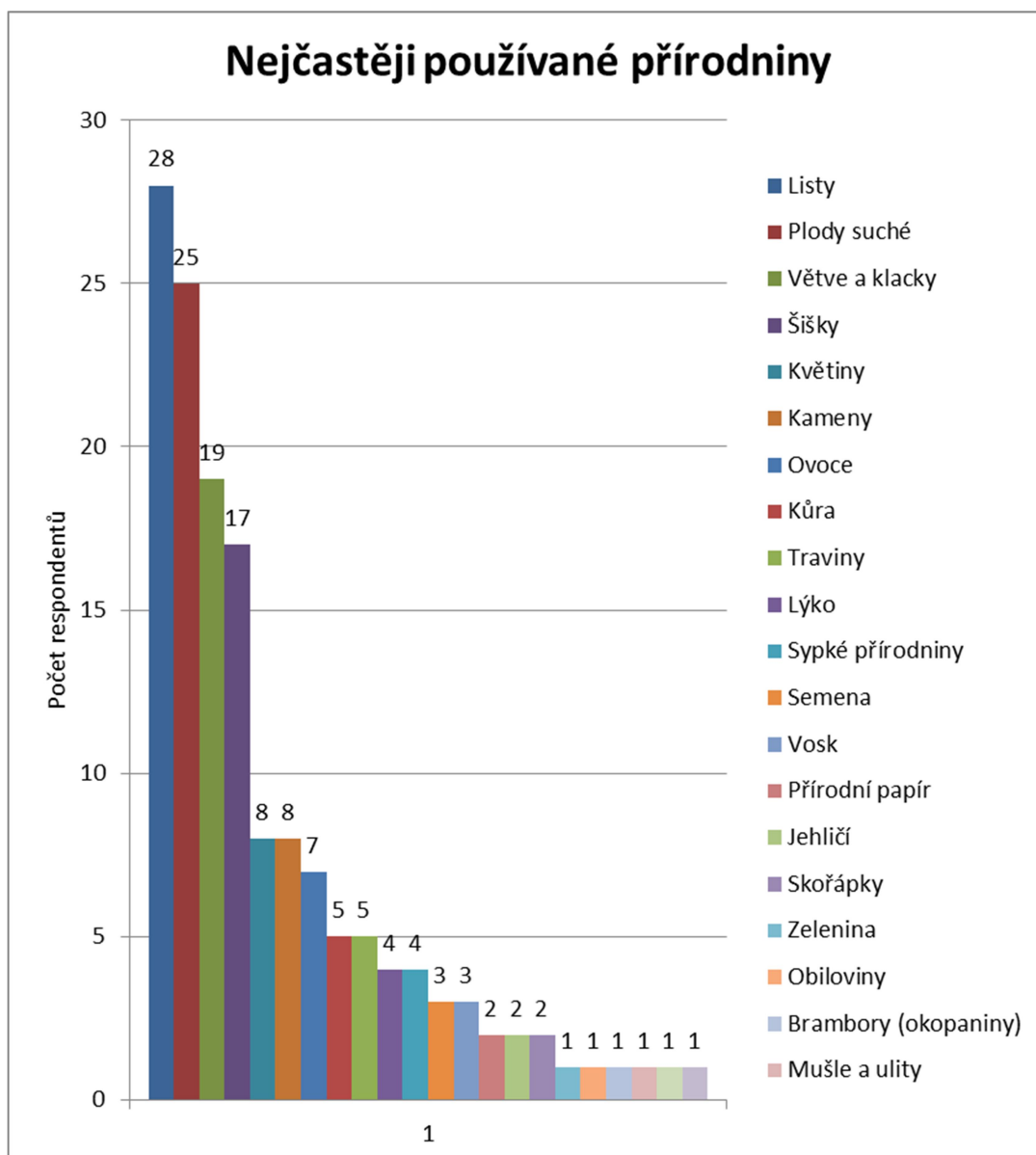

Graf 6: Prostředí pro používání přírodních materiálů

Komentář ke grafu č. 6: Respondentky byly tázány, v jakém prostředí používají s dětmi přírodní materiál ve výtvarné výchově. Většina z nich, přesně tedy 17 učitelek používá přírodní materiál ve výtvarné výchově ve školní třídě i venku v přírodě. Jedná se o 56,6 % respondentek z celkového počtu.

13 respondentek z 30 používá přírodní materiál ve výtvarné výchově pouze ve školní třídě. Tento fakt se týká 43,3 % respondentek z celkového počtu.

Žádná z respondentek neuvedla samotnou možnost používání přírodního materiálu pouze venku, ani neuvedla žádnou jinou možnost.

Graf 7: Nejčastěji používané přírodniny v hodinách výtvarné výchovy

Komentář ke grafu č. 7: Tento graf uvádí nejčastěji používané přírodniny ve výtvarné výchově, které vypsaly respondenty vyučující na 1. stupni ZŠ.

Každou respondentku jsme žádaly o vypsání 5 přírodnin, které ve výtvarné výchově s dětmi nejčastěji používá. Každá z nich počet poctivě dodržela a některé dokonce uvedly více přírodnin, než bylo nutné.

Více jak polovina respondentek se shodla na 4 stejných odpovědích. Za 4 nejčastěji používané přírodniny v hodinách výtvarné výchovy, které uvedla více jak polovina respondentek, jsou považovány: listy, suché plody, větve a klacky a šišky.

Z odpovědí respondentek jsme zjistili, že nejčastější používanou přírodninou v hodinách výtvarné výchovy jsou listy. Tuto odpověď uvedlo 28 respondentek z 30, což je 93, 3 % z celkového počtu.

Další velmi početnou skupinou přírodnin, které se využívají ve výtvarné výchově, jsou suché plody, jako například: žaludy, kaštiny, bukvice, jeřabiny, ořechy, šípky a další. Tuto početnou skupinu přírodnin znázorníme ještě samostatně v hned následujícím grafu. Tyto přírodniny uvedlo 25 respondentek, což je 83, 3 % z celkového počtu.

19 respondentek uvedlo, jako nejčastější přírodniny, různé větve a klacky. Za touto odpovědí stojí 63, 3 % odpovídajících z celkového počtu.

Jen o 2 respondentky méně, tedy 17 odpovídajících, uvedlo jako přírodninu šišku stromu. Jedná se o 56, 6 % respondentek z celkového počtu.

8 respondentek uvedlo jako nejčastěji používané přírodniny květiny a kameny. Jedná se o odpověď 26, 6 % respondentek z celkového počtu.

Pouze o 1 respondentku méně, tedy 7 odpovídajících uvedlo jako odpověď různé druhy ovoce. V procentech se jedná o 23, 3 % respondentek z celkového počtu.

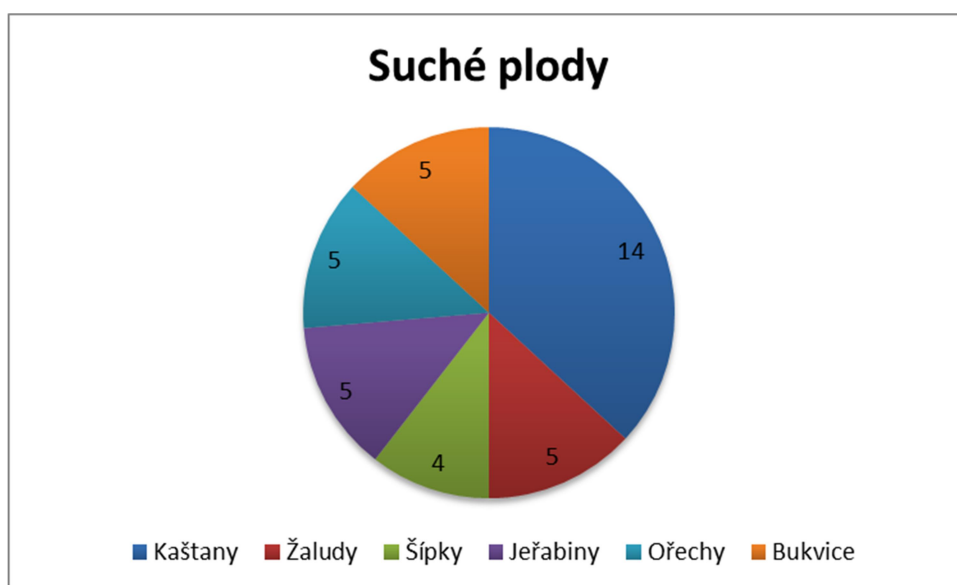
5 respondentek uvedlo jako přírodninu kůru stromů a různé traviny. Tyto dvě odpovědi uvedlo 16, 6 % respondentek z celkového počtu.

4 respondentky uvedly dvě stejné přírodniny a to lýko a různý sypký přírodní materiál, jako například: písek či hlínu. Tuto odpověď uvedlo 13, 3 % odpovídajících z celkového počtu.

3 respondentky uvedly jako svou odpověď různá semena a přírodní vosk. Jedná se o odpověď 10 % respondentek z celkového počtu.

Přírodninami, které uvedly jen 2 respondentky, jsou jehličí stromu a přírodní papír a skořápky. Tyto odpovědi uvedlo 6, 6 % respondentek z celkového počtu.

Jako poslední máme v grafu 6 přírodnin. Každou z nich uvedla vždy jen jedna respondentka. Jedná se o tyto přírodniny: obiloviny, zelenina, brambory, mušle a ulity, různé druhy koření a korek. Tyto odpovědi uvedlo 3, 3 % respondentek z celkového počtu.

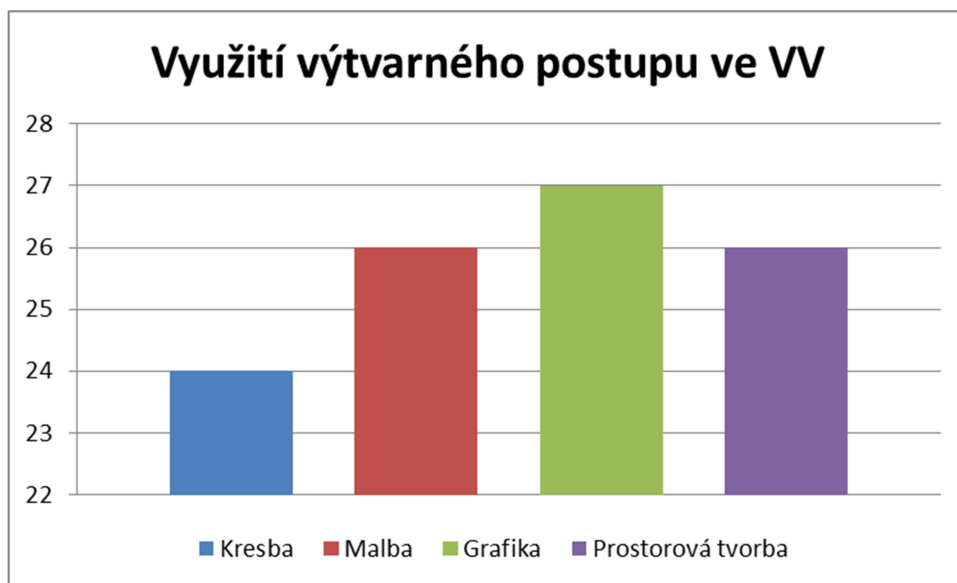
Graf 8: Suché plody

Komentář ke grafu č. 8: V tomto grafu je znázorněn počet a druh suchých plodů, které respondentky uvedly jako nejčastěji používané.

14 respondentek z 30 uvedlo jako nejčastěji používané suché plody kaštany. Používá je tedy 46, 6 % respondentek z celkového počtu.

5 respondentek se shodlo, že nejčastěji používá žaludy, jeřabiny, šípky a bukvice. Jedná se o 6, 6 % odpovídajících z celkového počtu.

4 respondentky uvedly jako často používané přírodniny, které lze zařadit do suchých plodů, šípky. Jedná se o 13, 3 % respondentek z celkového počtu.

Graf 9: Využití výtvarného postupu ve výtvarné výchově

Komentář ke grafu č. 9: Tento graf uvádí četnost jednotlivých výtvarných postupů využívaných v hodinách výtvarné výchovy s použitím přírodních materiálů.

Za nejčastější výtvarný postup, který učitelé na 1. stupni ZŠ používají při tvorbě s přírodním materiálem ve výtvarné výchově, lze podle získaných odpovědí považovat grafiku. Tuto odpověď uvedlo 27 respondentek z 30, což je 90 % z celkového počtu.

26 respondentek z 30 používají malbu a prostorovou tvorbu. Jedná se o 86, 6 % odpovídajících z celkového počtu.

Za výtvarný postup, který učitelé 1. stupně ZŠ používají ve výtvarné výchově s použitím přírodního materiálu nejméně, můžeme podle odpovědí respondentek uvést kresbu. Tuto možnost uvedlo 24 respondentek, což je 80 % z celkového počtu.

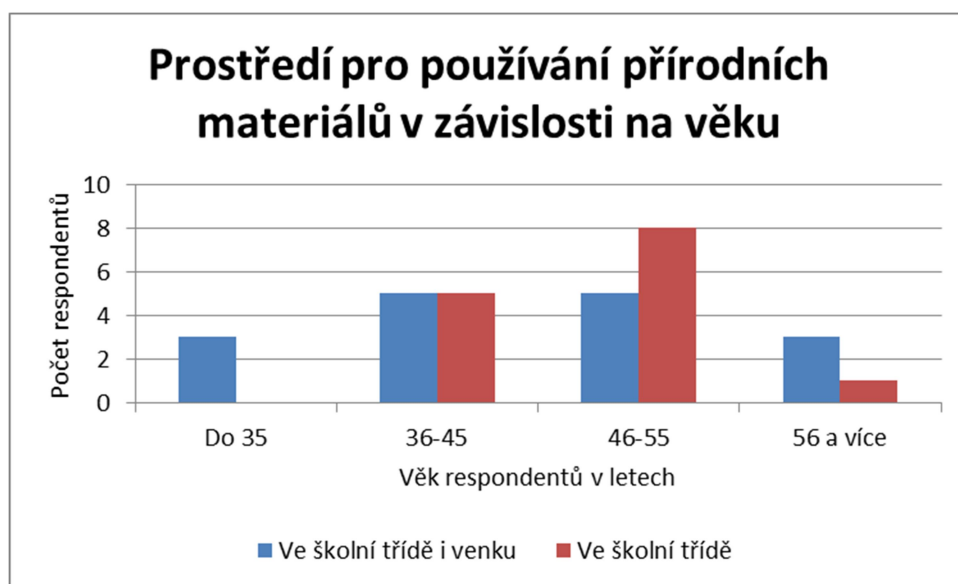
Úkolem každé z respondentek bylo zaškrtnout, zda daný výtvarný postup s použitím přírodního materiálu používají a pokud ano, uvést příklad.

Kresbu jako výtvarný postup při využití výtvarného materiálu ve výtvarné výchově používá 24 respondentek z 30. Jedna z 24 respondentek neuvedla příklad. 23 respondentek připsalo ke kresbě příklady, které uvádíme v příloze. Viz [Tabulka 2](#)

Malbu, jako výtvarný postup při použití přírodního materiálu ve výtvarné výchově, používá 26 respondentek z 30. Dvě respondentky příklad neuvedly. Příklady 24 respondentek uvádíme v příloze. Viz [Tabulka 3](#)

Podle grafu, respondentky nejčastěji využívají **grafiku** jako výtvarný postup při práci s přírodním materiálem ve výtvarné výchově. Grafiku používá celkem 27 respondentek a z tohoto počtu jich 22 uvedlo příklady, které uvádíme v příloze. Viz [Tabulka 4](#)

Celkem 26 respondentek z 30 používá ve výtvarné výchově při práci s přírodním materiálem **prostorovou a plastickou tvorbu**. Každá z nich uvedla příklad. Příklady respondentek jsou umístěny v tabulce v příloze. Viz [Tabulka 5](#)

Graf 10: Prostředí pro používání přírodního materiálu v závislosti na věku respondentek

Komentář ke grafu č. 10: Tento graf značí věk respondentek a zároveň prostředí, ve kterém používají přírodní materiály v hodinách výtvarné výchovy.

Respondentky každého věku, uvedly možnost používání přírodního materiálu ve výtvarné výchově venku v přírodě. Všechny věkové kategorie respondentek, kromě té nejmladší (do 35 let) uvedly, že přírodní materiál používají s dětmi ve školní třídě.

Z toho grafu můžeme odvodit, že nejmladší respondentky (do 35 let) používají s dětmi přírodní materiál ve výtvarné výchově pouze venku v přírodě. Tuto možnost však uvedly pouze 3 respondentky, což je 10 % z celkového počtu.

Respondentky věkové kategorie 36 – 45 let, kterých je celkem 10, používají přírodní materiály s dětmi ve výtvarné výchově jak venku v přírodě, tak uvnitř ve školní třídě. Venku v přírodě používá přírodní materiál 5 respondentek tohoto věku z 10, což je přesně polovina a jedná se o 16, 6 % respondentek z celkového počtu. Ten samý počet respondentek tohoto věku, druhá polovina, používá přírodní materiál pouze ve školní třídě.

Respondentky ve věku 46 – 55 let používají přírodní materiály ve výtvarné výchově jak venku v přírodě, tak i ve školní třídě. Častěji však ve školní třídě. Tuto častější možnost uvedlo celkem 26, 6 % respondentek tohoto věku z celkového počtu odpovídajících.

Nejstarší respondentky ve věku 56 a více let používají přírodní materiál s dětmi ve výtvarné výchově venku v přírodě i uvnitř budovy ve školní třídě. Častěji však venku v přírodě. Tuto častější možnost uvedly 3 respondentky ze 4 tohoto věku. Jedná se o odpověď 13, 3 % respondentek z celkového počtu.

Z grafu můžeme odvodit, že nejčastěji používají přírodní materiál venku v přírodě nejmladší respondentky do 35 let a zároveň nejstarší respondentky od 56 let výše.

Příklady výtvarných námětů s přírodním materiálem uvedených respondentkami

Každá z respondentek byla požádána o uvedení jedné výtvarné činnosti s přírodním materiálem, kterou s dětmi v dohledné době prováděla. Každá z respondentek uvedla alespoň jeden námět, některé jich uvedly i více. Odpovědi respondentek jsou uvedeny jako příloha v přehledové tabulce. Viz [Tabulka 6](#)

Stanovené předpoklady

V této kapitole se bude věnovat předem stanoveným předpokladům této diplomové práce. Zopakujeme si a více přiblížíme odpovědi na otázky dotazníku, ze kterých předpoklady vycházejí.

Předpokládali jsme, že většina učitelů 1. stupně ZŠ používá se žáky přírodní materiály v hodinách výtvarné výchovy. Tento předpoklad se na 100% potvrdil. Podle grafu č. 1, všechny respondentky používají přírodní materiály v hodinách výtvarné výchovy. Po vyhodnocení výsledků šetření nás napadlo, že by bylo zajímavé zjistit, zda ho používají rády nebo raději volí jiný druh materiálu.

Druhým předpokladem bylo, že většina učitelů na 1. stupni ZŠ používá přírodní materiál ve výtvarné výchově v prostorové tvorbě. Předpokládali jsme, že nejčastější náměty budou různé postavy, sochy, zvířata či domečky z přírodního materiálu právě v prostorové tvorbě. Tento předpoklad musíme vyvrátit. Důkazem je graf č. 9, který uvádí, že nejčastějším výtvarným postupem, který učitelé 1. stupně ZŠ používají při práci s přírodním materiálem ve výtvarné výchově je grafika. Respondentky uváděly, že nejčastěji vytváří náměty, ve kterých žáci tvoří otisky listů a dalších přírodnin na plochu. Prostorová tvorba byla hned s malbou vyhodnocena jako druhý nejčastěji používaný výtvarný postup respondentek.

Dále jsme předpokládali, že respondentky mladšího věku, tedy do 45 let, budou s dětmi používat přírodní materiál ve výtvarné výchově častěji venku v přírodě oproti respondentkám staršího věku. Tento předpoklad musíme vyvrátit, protože když sečteme respondentky mladšího věku (25 – 45 let) využívající přírodní materiál venku v přírodě, tak jejich počet bude naprosto shodný s počtem respondentek staršího věku (46 a více), které stejně tak používají přírodní materiál venku. Z našeho šetření vyplývá, že tento předpoklad musíme vyvrátit. Respondentky mladšího i staršího věku používají přírodní materiály ve výtvarné výchově venku v přírodě ve stejné míře.

Nakonec jsme předpokládali, že náměty s přírodním materiálem, které učitelé prvního stupně ZŠ uvedly, se budou ve většině případů opakovat. Tento předpoklad můžeme potvrdit. Podle přehledové tabulky uvedené níže můžeme říci, že většina námětů byla stejná. Tabulka slouží jako přehled předpokladů.

Přehledová tabulka předpokladů		
Zkratka	Předpoklad	Výsledek
P1	Předpokládáme, že většina učitelů na 1. stupni ZŠ využívá s dětmi ve výtvarné výchově přírodní materiál.	Potvrzeno
P2	Předpokládáme, že většina učitelů na 1. stupni ZŠ využívá přírodní materiál ve výtvarné výchově v prostorové tvorbě.	Nepotvrzeno
P3	Předpokládáme, že učitelé mladšího věku využívají přírodní materiál ve výtvarné výchově s dětmi venku v přírodě častěji než učitelé staršího věku.	Nepotvrzeno
P4	Předpokládáme, že většina námětů, uvedených respondentkami se bude opakovat.	Potvrzeno

Tabulka 1: Přehledová tabulka předpokladů

Diskuze:

V této kapitole se zaměříme na celý průběh šetření. Popíšeme, jak probíhalo a budeme se blíže zabývat odpověďmi respondentek. Především se zaměříme na odpovědi výzkumných otázek a na výsledky předpokladů.

Šetření, které se týká této diplomové práce, považujeme za vstupní šetření, jelikož je založeno na odpovědích 30 respondentek. Tento počet není příliš vysoký, proto výsledky šetření nemůžeme považovat za všeobecné.

Do tří základních škol jsme přinesli funkční výzkumné nástroje, kterými byly v našem případě dotazníky. Vytvořili jsme jeden funkční dotazník, který jsme rozdali celkem 30 respondentům, kterými byli učitelé prvního stupně ZŠ. Vyplněné dotazníky jsme si shromáždili o týden později. Návratnost výzkumného nástroje byla 96%. Rozdali jsme k vyplnění celkem 31 dotazníků. Vyplněných se nám jich vrátilo 30.

V dotazníku jsme se respondentů tázali na 9 otázek, které jsme formulovali tím způsobem, aby byly srozumitelné a aby odpovíděly na předem zvolené výzkumné otázky. První výzkumná otázka zněla, zda učitelé na prvním stupni ZŠ v hodinách výtvarné výchovy používají přírodní materiál. Všechny respondentky odpovíděly, že ano, používají přírodní materiál v hodinách výtvarné výchovy. Tím se potvrdil i první předpoklad. Pomocí druhé výzkumné otázky jsme se snažili zjistit, jaké výtvarné postupy učitelé prvního stupně ZŠ při práci s přírodním materiálem nejčastěji používají. Díky odpovědím respondentek jsme zjistili, že nejvíce používaným výtvarným postupem je v tomto případě grafika. Předpokládali jsme, že nejpoužívanější bude spíše prostorová tvorba. Tento předpoklad jsme tedy vyvrátili. U této otázky v dotazníku jsme respondentky žádali o doplnění příkladu, jak daný postup ve výtvarné výchově používají. Některé z respondentek příklad nenapsaly, zřejmě je dotazník nezaujal a nechtěly s ním ztrácet příliš času. Jiné respondentky naopak uvedly i více příkladů. Třetí výzkumná otázka zněla, zda se budou náměty uvedené respondenty opakovat. Po vyhodnocení této otázky jsme dospěli k závěru, že se většina námětů skutečně opakovala. Respondentky uváděly velice často činnosti, kde děti tvořily otisky listů a jiných přírodnin na plochu, často vytvářely adventní věnce a jiné ozdoby k danému svátku či datu. Nejčastěji ke své práci používaly listy a suché plody přírodnin, ze kterých tvořily různá zvířátka a jiné dekorace. Předpoklad, že se náměty respondentů budou opakovat, se potvrdil. Posledním z předpokladů bylo, že učitelé mladšího školního věku využívají přírodní materiál ve výtvarné výchově s dětmi častěji než učitelé staršího věku. Zda se tento předpoklad potvrdil nebo nepotvrdil, jsme zjistili pomocí dvou dotazníkových otázek. První zjišťovala, kolik let je dané respondentce. Druhá otázka měla za úkol zjistit, zda daná respondentka používá s dětmi přírodní materiál ve výtvarné výchově venku v přírodě nebo uvnitř budovy školy ve školní třídě. Odpovědi jsme vyhodnotili a spojili do jednoho grafu, podle kterého se předpoklad nepotvrdil. Zjistili jsme, že obě věkové kategorie používají přírodní materiál ve výtvarné výchově venku stejně často.

Pro přehlednost je v přílohách umístěno několik tabulek. Některé uvádí příklady respondentek, které připsaly v dotazníku k určitým otázkám a nachází se zde i přehledová tabulka předpokladů.

3 Praktická část

Výsledky šetření potvrdily a naopak vyvrátily předem určené předpoklady. Jedním z předpokladů bylo, že se náměty, které respondenti uvedou, budou opakovat. Tento předpoklad byl potvrzen, proto v praktické části uvádíme soubor úkolů s metodikou a doporučením pro praxi, které budou odlišné od respondentkami uvedených úkolů. Přikládáme několik námětů navíc, které ani jedna z respondentek neuvedla. Každý metodický list se týká výtvarné práce s přírodním materiálem a ty, co byly vyzkoušeny v praxi, jsou zakončeny reflexí. V praktické části nechybí uvedení základních informací z Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy, týkajících se tématu diplomové práce.

3.1 Přírodní materiál ve vztahu k RVP ZV

Vzdělávací obor výtvarná výchova patří v rámcovém vzdělávacím programu spolu s hudební výchovou do oblasti Umění a kultura. Na prvním stupni ZŠ se díky výtvarné výchově žáci seznámí s výrazovými prostředky a s jazykem výtvarného umění. Tvořivě se vzdělávají a využívají tento vzdělávací obor jako prostředek sebevyjádření. Dále mají možnost seznámit se s různými uměleckými díly, pochopit je a interpretovat. Výtvarná výchova je založena v etapě vzdělávání na tvůrčích činnostech a interpretaci. Žáci si tak rozvíjí své citění, vnímání, myšlení, fantazii, představivost a mimo jiné i intuici.

Tím, že se žák vzdělává v dané vzdělávací oblasti, utváří si a rozvíjí své klíčové kompetence a to tím, že žák:

pochozí umění jako prostředek poznání a komunikace

pochozí provázanost umění a kultury jako součásti existence lidstva

vytvoří podnětnou atmosféru pro tvorbu, poznání a pochopení hodnot v umělecké oblasti i v sociálních a kulturních souvislostech.

uvědomí si, že on sám je svobodným jedincem, který může svobodně tvořit a obohacovat si svůj emocionální život

pochozí proces tvorby jako způsob nalézání a vyjádření svých postojů i prožitků

Výtvarná výchova na základních školách je postavena na tvůrčích činnostech, kterými jsou:

rozvíjení smyslové citlivosti

uplatňování subjektivity

ověřování komunikačních účinků (RVP ZV, 2017, str. 82 – 87)

3.2 Prostorové tvoření v přírodě

PRVNÍ METODICKÝ LIST:

Námět: zoologická zahrada u nás v lese

Klíčová slova: zoo, zvířata, výlet, exotika

Vzdělávací cíl: Děti s vyučující navštíví zoologickou zahradu. Seznámí se se zdejšími živočichy i exponáty. O hodině výtvarné výchovy se pohybují venku v přírodě a nachází k ní vztah. Seznámí se se shromážděným přírodním materiálem. Zapojí svou fantazii, musí vzájemně spolupracovat a svou práci představit ostatním dětem.

Výtvarný problém: Děti experimentují se stopou nástroje z přírodního materiálu. Shromáždí přírodní materiály. Tvoří obrazce z přírodních materiálů. Seznamují se s přírodním materiálem.

Cílová skupina: 1. ročník ZŠ

Organizace: venku v přírodě, děti jsou rozděleny do skupin

Popis výtvarné techniky: konstruování přírodních materiálů

Pomůcky: nashromážděný přírodní materiál (klacky, šišky, suché plody, listy, větve, ...)

Motivace: Ohlédnutí za výletem do zoologické zahrady. Povídání, jaké živočichy děti viděly. Zda si vzpomínají, jak vypadali, jak se chovali, čím se živili. Jak by to asi vypadalo, kdyby se všechna zvířátka ze zoo přišla podívat k nám do lesa?

Postup úkolu:

a) Po návratu ze zoo si s dětmi povídáme, jaká v ní mohly vidět. Každý si zkusí představit, jak by to asi vypadalo, kdyby zvířata ze zoologické zahrady navštívila les za naší školou. Jak by se zvířata asi cítila a chovala? Některá by se možná cítila ohroženě a chtěla by se v lese zamaskovat. Rozvíjíme debatu a snažíme se, aby si každé dítě v hlavě vytvořilo svou originální představu daného zvířete.

b) Před vstupem do lesa děti seznámím s pravidly, jak se v lese správně chovat. Poté si děti ve skupinkách shromáždí různý přírodní materiál, ze kterého na zemi vytvoří určitého živočicha ze zoologické zahrady. Mohou pomocí přírodního materiálu také vyjádřit, jak se asi živočich cítí. Také ho mohou pojmenovat.

c) Všichni společně obcházíme vytvořené práce a děti vždy tu svou vlastní před ostatními dětmi prezentují. Nesmí chybět popis přírodního materiálu, který na svého živočicha použily.

Hodnocení: Děti obcházejí práce a hodnotí se vzájemně. Vyučující hodnotí, zda dítě splnilo zadání výtvarné práce, zda použilo shromážděný přírodní materiál a zda ho dokázalo popsat ostatním spolužákům.

Reflexe: Dětem se představa exotických zvířat v našem lese velice zamlouvala. Již při cestě do lesa se domlouvaly, jaké zvířátko by mohly vytvořit a jaký přírodní materiál na to použijí. Na okraji lesa se děti rozeběhly a začaly shromažďovat materiály. Musím říci, že práce dětí byly velice kreativní a každá jiná. Již při sběru si zjišťovaly, o jaký materiál se jedná, nebo si snažily zapamatovat, kde ho sehnaly. Při prezentaci řekl každý ze skupiny alespoň jednu větu. Všichni dodržovali pravidla chování v lese. U některých dětí se vůdčí schopnosti nezapřou, ale všichni dokázali spolupracovat a nakonec se na všem rozumně domluvily. Fotografie je k vidění v příloze. Viz [Obrázek 1](#)

DRUHÝ METODICKÝ LIST:

Námět: přírodní kobereček

Klíčová slova: příroda, přírodní materiál, přírodniny, klacíky, šišky, listy, suché plody, koberec, mandala

Vzdělávací cíl: Žáci se seznámí s různými druhy přírodnin, které budou mít k dispozici. Přírodniny si osahají a budou znát jejich názvy. Pochopí rozdíly mezi vhodným a nevhodným sběrem přírodního materiálu a chováním v přírodě.

Výtvarný problém: Děti sesbírají dostupný přírodní materiál, rozeznávají jeho barvy a tvary a poskládají ho do jakéhokoli obrazce, který si představí pod přírodním kobercem.

Cílová skupina: 3. ročník ZŠ

Organizace: Tato výtvarná aktivita proběhne venku v přírodě, například v lese nebo kdekoli, kde je dostupné větší množství různých druhů přírodnin. Děti budou pracovat ve skupinách, kde si rozdělí role. Některé děti budou sběrači přírodnin a jiné budou „plést“ přírodní koberec. Role si mohou prostrídat.

Popis výtvarné techniky: akce v přírodě, práce s přírodním materiálem v prostorové tvorbě

Pomůcky: dostupné přírodniny

Motivace: Ven do přírody si s sebou vezmeme dva nebo tři větší kusy igelitu či většího kusu látky. Děti se rozdělí do skupin a všichni z dané skupiny se postaví na svůj kus látky nebo igelitu. Jejich úkol bude, obrátit látku nebo igelit na opačnou stranu tak, aby po celou dobu všichni z týmu zůstaly stát na látce/igelitu. Vyhrává ta skupina, které se to podaří nejdříve. Při této hře lze pozorovat vůdčí typy žáků a jejich další role.

Postup úkolu:

a) Děti si rozdělí role ve skupině, někdo bude shánět přírodniny a jiný je bude rovnat do jakýchkoliv tvarů. Různé druhy nashromážděných přírodnin poskládají vedle sebe. Mohou brát v potaz jejich velikosti či barvy.

b) Dětem z přírodnin vznikne hedvábný koberec, který představí svým spolužákům a popíše, jaké přírodniny na jeho výrobu použili.

Hodnocení: Žáci obchází po skupinkách vytvořené práce a „výrobci“ daného koberce svou práci ostatním představí. Seznámí je, z jakých přírodnin byl koberec vyroben a proč zrovna takové přírodní materiály zvolili. Posluchači daný koberec okomentují alespoň třemi kladnými body.

Reflexe: Nejvíce děti bavila motivační hra. Vyučující jim slíbila, že pokud se jim přírodní koberec povedou a budou pěkně spolupracovat, mohou si stejnou hru zahrát i na závěr vyučovací hodiny. Při tvorbě koberců vyučující obcházela jednotlivé skupiny, ptala se, kdo má jakou roli a kontrolovala průběh akce. V každé skupině byla vidět vůdčí role žáka, žáci, kteří se nechali vést i děti, které veliteli oponovaly. I přesto děti spolupracovaly a jejich práce byly zdařilé. V hodnotící části vyučovací jednotky každá skupina pěkně prezentovala svou práci ostatním. Skupin nebylo mnoho, proto i posluchači vydrželi vnímat a následně práce kladně hodnotili. Fotografie je k vidění v příloze. Viz [Obrázek2](#)

TŘETÍ METODICKÝ LIST:

Námět: lesní voňavý lektvar

Klíčová slova: les, lektvar, kouzlo, vůně, příroda

Vzdělávací cíl: Děti se dozvědí, jak se chovat v přírodě, jakým způsobem mohou sbírat přírodniny, aniž by je poškozovaly. Seznámí se s různými druhy přírodnin a budou si je moci osahat a použít do své práce.

Výtvarný problém: Děti shromažďují přírodní materiál. Trhají, lámou, promnou mezi prsty, či jinak ho upraví a vloží do svého papírového kelímku. Mísí různé druhy přírodnin.

Cílová skupina: 3. ročník ZŠ

Organizace: Výtvarný úkol probíhá venku v přírodě. Děti můžeme vzít procházkou do blízkého lesa nebo na jiné místo, kde mohou nasbírat přírodní materiál. Každé dítě pracuje individuálně. Po zhotovení lesního voňavého koktejlu se děti sejdou a začíná skupinová práce.

Popis výtvarné techniky: Sběr a drobná úprava přírodního materiálu

Pomůcky: novinový papír, nashromážděné přírodniny

Motivace: Děti namotivujeme tím, že si do svého kelímku mohou vyrobit voňavý lesní lektvar, který bude mít kouzelnou moc. Každý lektvar bude vonět jinak a výrobce lektvaru bude znát jeho pravou moc, kterou nám nakonec prozradí.

Postup úkolu:

a) Každý žák má k dispozici kus papíru (můžeme použít starší novinový papír). Kus papíru sroluje a vytvoří z něho kelímek – nádobu na svůj lesní lektvar, kterou si podepíše.

b) Žáci do svého kelímku nasbírají různý přírodní materiál. Mohou ho rukama nebo jiným způsobem rozmělnit či různě upravit, aby se přírodniny v kelímku rozvoněly.

c) Když budou mít děti lektvar hotový, sejdou se v kolečku. Každý si přivoní ke svému lektvaru a řekne ostatním pár větami, co mu jeho lektvar připomíná, jak voní, jaké následky nám může po přivonění přivodit a tak podobně. Následně si děti posílají nádoby s lektvary po směnu hodinových ručiček a ke každému si mohou přičichnout a přemýšlet o tom, co jim vůně připomíná.

Hodnocení: Hotové lektvary jsme hodnotili společně v kroužku. Nejprve každý přičichl ke svému lektvaru, popsal ostatním, co mu vůně připomíná, jak lektvar pojmenoval a co nám může jeho vůně přivodit.

Následně si děti posílaly kelímky po směru hodinových ručiček a každý si mohl přičichnout ke všem hotovým lektvarům. Práce dětí odpovídaly zadání.

Reflexe: Dětem se úkol velice líbil. Už při cestě do lesa začaly shromažďovat různé přírodniny, které vkládaly do svých kelímků a nezapomínaly je průběžně ohodnocovat čichem. Některé děti pracovaly ve dvojicích, jiné nechtěly, aby jim ke kelímku kdokoli přičichl. Hlídaly si ho a chtěly, aby výsledná vůně byla pro ostatní spolužáky překvapením. Závěrečné hodnocení bylo velice legrační. Děti byly kreativní a měly spoustu různých nápadů, na jména lektvarů i jejich kouzelnou moc. Některé lektvary voněly opravdu velice zajímavě. Děti odcházely z lesa spokojené a nepřestávaly s debatou o jejich dnešní práci.

ČTVRTÝ METODICKÝ LIST:

Námět: Mrazíkovo kouzlo

Klíčová slova: mráz, zima, led, přírodní materiál, příroda

Vzdělávací cíl: Děti se seznámí s přírodním materiálem a zapamatují si bod mrazu.

Výtvarný problém: Děti nasbírají dostupný přírodní materiál, upraví si ho podle své potřeby a umístí do nádob. Nádobu zalijí vodou.

Cílová skupina: 2. třída ZŠ

Organizace: Tuto vyučovací hodinu doporučujeme uskutečnit venku na školní zahradě nebo jinde v přírodě. Každé dítě musí mít předem připravenou hlubší plastovou nádobu a lahev s vodou. Vyučující bude mít k dispozici pro žáky různé druhy předem nasbíraných přírodnin. Děti si však mohou samostatně nebo s pomocí spolužáků nasbírat i další přírodniny.

Popis výtvarné techniky: práce s přírodním materiálem v prostorové tvorbě

Pomůcky: hlubší plastová nádoba, lahev s vodou, přírodniny, kus provázku

Motivace: Venku je zima a v zimě můžeme potkat dědu Mráze – Mrazíka. Vyučující vypráví dětem příběh o Mrazíkovi a o malých mrazičcích, kteří se učí ve škole správně mrazit. Vypráví si o zimě a o tom, jak všechny květiny, stromy a vlastně celou přírodu kolem nás, mrazíci v zimě uspí ve své zmrzlé posteli a na jaře je zase sluníčko vzbudí. Řekneme dětem, že i ony si dnes mohou vyzkoušet Mrazíkovu práci, jelikož venku opravdu velice mrzne.

Postup úkolu:

a) Každé dítě má předem připravenou hlubší plastovou nádobu a lahev naplněnou vodou. S těmito dvěma pomůckami vyjdeme s dětmi ven na školní zahradu.

b) Děti si položí plastovou nádobu na zem a opatrně, aby se nepolily, ji naplní vodou z lahve, kterou si přinesly.

c) Dále se rozejdou po školní zahradě a snaží se nasbírat kusy přírodního materiálu, pokud to nebude příliš možné, mohou použít předem nasbíraný přírodní materiál, který přinesla vyučující a se kterým se děti seznámí.

d) Přírodniny vloží do plastové nádoby naplněné vodou. Mohou je různě naaranžovat. Nakonec do nádoby pod vodu vloží provázek, ale jen jeho prostřední část tak, aby dva jeho konce koukaly ven z nádoby a nezamrzly ve vodě.

e) Děti nechají své práce venku přes noc zmrznout a druhý den je z nádob vyklepou ven a své kusy ledu s přírodninami pověsí za provázek na předem připravené místo nebo třeba na školní plot.

Hodnocení: První den jsme provedli jen krátké hodnocení o tom, jak se dětem s přírodním materiálem a vodou venku pracovalo. Delší hodnocení proběhlo druhý den, když byly všechny zamrzlé práce vystaveny. Děti si ze svých prací vytvořily venkovní ledovou galerii, kterou poté všechny navštívily a mohly si všechny práce v klidu prohlédnout. Na závěr jsme si o průběhu celé práce popovídali v teple ve školní třídě.

Reflexe: Tento výtvarný úkol děti velice zaujal. Při motivaci jsme propojili mezipředmětové vztahy a děti se dozvěděly, kolik venku musí být stupňů, aby jejich práce stihla přes noc zamrznout. Ukázaly jsme si to

na teploměru. Některé děti se o výsledek své práce strchovaly, bály se, aby skutečně dostatečně mrzlo. Někteří žáci byli netrpěliví a již o přestávkách vyhlíželi z oken tříd, zda uvidí ve svých nádobách led. Druhý den se velice těšili, až své výtvořky vyklopí z nádob a vystaví je. Následně si ty své i ostatní s hrdostí prohlíželi. Fotografie hotové práce je v příloze. Viz [Obrázek3](#)

3.3 Přírodní materiál v malbě

PÁTÝ METODICKÝ LIST:

Námět: Jak se nám ve třídě vylíhlo kuřátko

Klíčová slova: skořápka, kuřátko, nový život, strach, radost, mládě, jaro

Vzdělávací cíl: Děti jsou seznámeny s tím, jak se kuřátko líhne na svět. Dozvědí se, z čeho všeho se vajíčko skládá. Naučí se používat temperové barvy, míchat je a nanášet štětcem na papír.

Výtvarný problém: Děti se naučí, jak správně dostat temperové barvy z tuby, jak je mezi sebou míchat a jakými způsoby je nanést na plochu. Dozví se, že je důležité po dokončení práce štětcem řádně vymýt vodu. Děti zapojí jemnou motoriku na rozloupnutí skořápky a naučí se nanášet správné množství lepidla na plochu, aby jejich práce zůstala čistá.

Cílová skupina: 2. ročník ZŠ

Organizace: práce ve třídě, individuálně, každé dítě si předem musí přinést vyfouknuté vajíčko

Popis výtvarné techniky: malba temperovými barvami, doplnění malby přírodním materiálem

Pomůcky: čtvrtky A4, lepidla, vodové barvy, štětce, kelímky na vodu, hadříky, skořápka od vajíčka, misky nebo palety na barvy

Motivace: Před dětmi rozklepnu syrové vajíčko. Všichni se podíváme, jak vajíčko vypadá. Povíme si, z jakých částí se skládá. Popovídáme si o tom, jak se ve vajíčku vytvoří zárodek a z něho se poté vytvoří malé kuřátko. Děti rozvedou diskuzi, jak se asi kuřátko dostane z vajíčka ven, zda mu pomůže jeho maminka nebo to zvládne samo, jak se ve vajíčku může cítit, zda má strach nebo se těší, až uvidí svět. Co ho asi po vylíhnutí na světě čeká. Pustím dětem na interaktivní tabuli video, jak to vypadá, když se kuřátko líhne na svět.

Postup úkolu:

a) Děti si připraví čtvrtku. Do mističek nebo na palety si z tuby vymačkají temperové barvy. Různě je namíchají, ředí vodou a nanášejí na čtvrtku. Namalují malé, čerstvě vylíhnuté kuřátko a svět kolem něho.

b) Práci nechají zaschnout.

c) Opatrně rozbijí skořápku od vajíčka a jednotlivé kusy nalepí lepidlem na čtvrtku kolem kuřátka. Se skořápkou musí pracovat šetrně, aby se jim nerozlámala na malé kousíčky.

Hodnocení: Děti sedí v kolečku kolem svých prací. Každé dítě si vezme jednu cizí práci a řekne o ní ostatním, co se mu na ní líbí, sdělí o ní něco pozitivního. Tím všechny děti získají pocit, že úkol splnily. Každá práce tak bude pozitivně oceněna.

Reflexe: Tuto práci jsme neměli možnost vyzkoušet v praxi.

3.4 Prostorová tvorba s přírodninami ve školní třídě

ŠESTÝ METODICKÝ LIST:

Námět: ovečka z popcornu

Klíčová slova: ovečka, vlna, popcorn, příroda, kukuřice

Vzdělávací cíl: Děti se dozvědí informace o životě ovcí. Budou schopné odpovědět, proč je chováme, jakým způsobem a na co jsou užitečné. Dozvědí se základní informace o kukuřici a jejím pěstování. Následně i o tom, jak je možné, že se z ní stane popcorn.

Výtvarný problém: Děti obkreslí daný tvar kresebným nástrojem. Manipulují s nůžkami, lepidlem a přírodním materiálem. Řeší problém tvarů a barev.

Cílová skupina: 1. třída ZŠ

Organizace: Výtvarná práce probíhá individuálně ve školní třídě. Děti mají k dispozici předem připravené pomůcky a materiál.

Popis výtvarné techniky: prostorová tvorba z papíru doplněná přírodním materiálem

Pomůcky: barevný papír, tužka, nůžky, lepidlo, kukuřičná semínka, přístroj na tvorbu popcornu

Motivace: Hodinu výtvarné výchovy můžeme propojit s přírodovědou a povídat si o ovcích a jejich životu. O tom, jak se zpracovává jejich vlna. Navážeme také na téma kukuřičné pole. Pokud máte k dispozici přístroj na výrobu popcornu ze semínek kukuřice, neváhejte jej přinést a přímo před dětmi jej vyrobit. Dále je již úkolem dětí obléci oholené ovečky vlnu z popcornu, aby během zimního období nenastydla.

Postup úkolu:

a) Každé dítě má k dispozici bílou čtvrtku a černý papír. Tužkou si na dané papíry obkreslí předlohu těla a hlavy ovečky, které poté vystříhnou. Vystříhnou si také předem připravená očička.

b) Tělo ovečky ozdobí hotovým popcornem. Jednotlivá rozpraskaná semínka přilepí lepidlem na tělo ovce. Poté na ozdobené tělo přilepí hlavu a oči.

c) Ovečku můžeme pomoci dětem přidělat izolepou na špejli.

Hodnocení: Na závěr hodiny společně zhodnotíme, jak se dětem ovečka povedla a jak se jim vyučovací hodina líbila. Ovečky můžeme vystavit ve třídě tak, že je pomocí špejlí zapícheme do květináčů ve třídě nebo si je žáci připnou magnety na tabuli - vytvoří z nich stádo a jednotlivé ovečky si prohlédnou.

Reflexe: Tuto výtvarnou práci bych zařadila mezi jednodušší práce pro děti mladšího školního věku. V prvním ročníku byly práce velice podařené. Děti byly z tématu nadšené. Především je zaujal přístroj na tvorbu popcornu, jehož funkci mohly sledovat během celé vyučovací hodiny. Někaké množství popcornu jsem měla již připravené předem, abychom jeho počáteční tvorbou neztráceli čas. Děti své práce i celou vyučovací hodinu hodnotily kladně. Fotografie hotové práce je umístěna v příloze. Viz [Obrázek4](#)

SEDMÝ METODICKÝ LIST:

Námět: těstovinové bludiště

Klíčová slova: těstoviny, bludiště, balancovník, korálek, hra

Vzdělávací cíl: Děti si vytvoří bludiště, které jim poslouží jako hra. Seznámí se s používaným materiálem. Budou rozvíjet svou trpělivost a motoriku.

Výtvarný problém: Děti manipulují s těstovinami, umísťují je do různých tvarů. Pracují s lepidlem a snaží se o čistotu jejich práce, manipulují s kresebnými nástroji.

Cílová skupina: 2. ročník ZŠ

Organizace: Práce probíhá ve školní třídě. Pomůcky a materiál je předem připravený. Každý žák pracuje samostatně.

Popis výtvarné techniky: lepení přírodního materiálu na plochu, prostorová tvorba

Pomůcky: Kartonové víko z krabice od bot, lepidlo, těstoviny, korálek či kulička, pastelky, fixy

Motivace: Děti namotivujeme tím, že si o výtvarné výchově mohou vyrobit hru, kterou poté mohou s ostatními spolužáky hrát o přestávkách. Vyrobí bludiště z těstovin, kdy musí korálek dopravit do cíle.

Postup úkolu:

a) Každé dítě má připravené víko z krabice od bot. Vnitřní stranu pokreslí různými barvami a obrázky podle svého uvážení a své fantazie.

b) Na pokreslenou stranu začne lepit lepidlem těstoviny, nejlepší jsou těstoviny penne, manicotti, rigatoni nebo jiné těstoviny podobného tvaru. Těstoviny lepí za sebou do tvaru bludiště.

c) Práci nechají zaschnout.

d) Na start bludiště umístí kuličku či korálek, víko od krabice zvednou do vzduchu a snaží se pomocí balancování dostat kuličku cestičkou z těstovin do cíle.

Hodnocení: Na konci vyučovací hodiny si každá žák své bludiště vyzkouší. Zahraje si hru s kuličkou a následně svůj výkon ohodnotí. Na stěně jsou pověšeni tři smajlíci, každé dítě připne kolíček na smajlíka, který nejvíce vystihuje jeho pocit z vykonané práce. Pokud se nějakému žákovi nedařilo, zeptáme se ho proč, zda například nalepil těstoviny daleko od sebe nebo co by vylepšil, kdyby tvořil bludiště znovu.

Reflexe: Děti byly ze zadání práce nadšené. Těšily se na výsledek, až budou moci bludiště vyzkoušet. Museli jsme jim opakovat, ať s prací nespěchají, jelikož hodně záleží na tom, jakým způsobem těstoviny rozmístí a jak kvalitně je přilepí ke kartonu. Pokud si dají záležet, bludiště bude jistě krásně fungovat. Některým dětem jsme museli půjčit kvalitnější lepidlo, díky kterému těstoviny na kartonu lépe držely. Na konci hodiny si děti půjčovaly bludiště mezi sebou, aby si mohly vyzkoušet rozdíl ve svých pracích. Fotografie práce je umístěna v příloze. Viz [Obrázek5](#)

OSMÝ METODICKÝ LIST:

Námět: hřejivý polštářek

Klíčová slova: polštář, teplo, pšenice, léčba, nachlazení, levandule, šití

Vzdělávací cíl: Děti si budou vědomy, jak důležité je jejich zdraví. Že se nemoc nesmí podcenit a musí se při ní skutečně poctivě odpočívat. Seznámí se s daným materiálem. Procvičí si jemnou motoriku ruky.

Výtvarný problém: Děti stříhají nůžkami. Navlékají nit do jehly. Manipulují s přírodním materiálem. Ovládají základní práci s jehlou a nití.

Cílová skupina: 5. ročník ZŠ

Organizace: Práce ve školní třídě. Každé dítě má předem připravené pomůcky i materiál. Práce probíhá samostatně.

Popis výtvarné techniky: prostorová tvorba s přírodním materiálem, šití

Pomůcky: kus látky, jehla, nit, nůžky, pšenice, usušená levandule

Motivace: S dětmi si povídáme o tom, zda někdy byly nemocné, co v takových dnech nemoci dělaly a co by správně měly dělat. Proč asi chytily nějaký ten „bacil“ a co jim může pomoci se vyléčit. Následně dětem ukážeme obrázek mladého muže, kterého bolí záda. O Obrázku vedeme diskuzi. Povídáme si o tom, že i mladého člověka může něco bolet a co mu může pomoci.

Postup úkolu:

a) Každý si vezme kus látky a pomocí jehly a nitě sešije strany k sobě. Šije tak, aby měl látku naruby a aby jedna strana zůstala nesešita. Poté látku převrátí na líc a vznikne malý povlak na polštářek.

b) Povlak vyplníme semeny pšenice. Poté přidáme trochu sušené levandule, kterou můžeme rozdrolit mezi prsty.

c) Zbylý kousek nesešité látky přeložíme dovnitř a sešijeme k sobě. Nezapomeneme zašít.

d) Hotový polštářek mohou děti nahřát na radiátoru, v mikrovlnné troubě či jiným způsobem. Díky pšenici vydrží polštářek delší dobu nahřátý. Mohou si ho položit například na bolavá záda či studené nohy.

Hodnocení: Hotové polštářky si vystavíme ve třídě a dáme dětem za úkol, aby je po škole doma vyzkoušely. Druhý den mohou ostatním povědět, zda jejich polštářek funguje a skutečně hřeje.

Reflexe: Některým dětem dělala problém manipulace s jehlou a nití. Obzvláště někteří chlapci drželi jehlu v ruce poprvé v životě. I přes to se snažili a všichni úkol dokončili. Motivace byla delší, proto některé děti úkol dokončovaly ještě o následující hodině. Myslíme si však, že delší motivace v tomto případě určitě nebyla na škodu. Děti vedly zajímavou diskuzi, vzájemně si dávaly rady ohledně „marodění“ a na výrobu polštářku se těšily. Všichni byli se svou prací spokojeni a druhý den nám vyprávěli, jakým způsobem polštářek nahřívají a jak dlouho vydržel hřát. Fotografie práce je umístěna v příloze. Viz [Obrázek6](#)

DEVÁTÝ METODICKÝ LIST:

Námět: Hmyzí hotel

Klíčová slova: hmyz, hotel, dům, příroda, přírodniny, život hmyzu

Vzdělávací cíl: Děti si uvědomí, že i tak malá stvoření, jako je hmyz mají právo na svůj vlastní život. Dozví se, jakým způsobem určité druhy hmyzu žijí a jak jim jako lidé můžeme pomoci k poskytnutí bezpečí. Propojíme mezipředmětové vztahy.

Výtvarný problém: Děti manipulují s přírodním materiálem, skládají ho různými způsoby do krabice od mléka. Vystřihávají nůžkami otvor do kartonové krabice. Vhodně používají lepidlo. Rozvíjí si svou fantazii a jemnou motoriku ruky.

Cílová skupina: 4. ročník ZŠ

Organizace: Vyučovací hodina je rozdělena do dvou bloků. První blok se odehrává ve školní třídě a druhý blok venku v přírodě. Děti pracují samostatně. Ve druhém bloku, když se pohybují v přírodě, se mohou domluvit na spolupráci s ostatními kamarády. Ven do přírody si s sebou nesou lepidlo.

Popis výtvarné techniky: Prostorová tvorba s použitím přírodního materiálu

Pomůcky: prázdný karton od mléka, papíry přírodních barev, nůžky, lepidlo, psací potřeby, nasbíraný přírodní materiál

Motivace: Hodinu výtvarné výchovy propojíme s prvoukou. Budeme si povídat o různých druzích hmyzu, které žijí mezi námi i v cizích zemích. Děti se seznámí s jejich jmény a se způsobem života, který hmyz vede. Následně si každý vyrobí útulný domeček pro hmyz – hmyzí hotel, který může umístit doma na zahradu nebo na pár dní na zahradu školy.

Postup úkolu:

- a) Každé dítě si do školy přinese prázdnou a čistou krabici od mléka. Nůžkami si do ní vystřihne větší otvor po skoro celé jedné straně krabice. Krabici oblepí papíry přírodních barev. Může ji mírně dozdobit nápisy či drobnými malůvkami.
- b) Děti se s krabicí vydají do přírody, kde nashromáždí různé druhy přírodního materiálu. Dovnitř krabice naskládají různé klacíky, šišky, plody, duté větvičky a další různé přírodniny, ve kterých se bude hmyzu dařit.
- c) Následně krabici ozdobí přírodním materiálem z venku. Mohou na ni nalepit kusy mechu, listů, klacíků či větviček. Jak moc a čím krabici ozdobí, záleží jen na dítěti.

Hodnocení: Hmyzí hotely si vystavíme vedle sebe. Každé dítě, jedno po druhém, představí svůj hotel, řekne, jaké přírodniny použil na jeho stavbu, kam ho umístí a jakému hmyzu by se v hotelu mohlo líbit.

Reflexe: Děti byly zvědavé, na co budou potřebovat krabici od mléka. Do poslední chvíle jsme jim to neprozradili a nechali je napnuté. Nápad hmyzího domečku se jim líbil. Nejprve netušily, jak by takový hotel měl vypadat, ale po kratším povídání a zhlédnutí videa o životě hmyzu, si již každý dokázal vytvořit představu svého hmyzího hotelu. Druhý blok vyučovací hodiny, který probíhal venku v přírodě, se dětem líbil více. Rozeběhly se po okraji lesa a začaly plnit své hmyzí domečky nejrozličnějšími přírodninami. Zdobily jejich stříšky a venkovní zdi mechem a dalšími přírodninami. Na základě závěrečného hodnocení můžeme tvrdit, že se dětem námět pomáhat menším druhům organismu zamlouval. Děti byly plné motivace a těšily se, až se nějaký ten hmyz v jejich hotelu zabydlí.

DESÁTÝ METODICKÝ LIST:

Námět: Ovocné prostírání

Klíčová slova: ovoce, prostírání, stolování, fotografie, vitamíny

Vzdělávací cíl: Děti si zapamatují, proč je dobré jíst ovoce, jaké nám dává vitamíny. Vyzkouší si základy stolování, jak správně sedět u jídla, co vše provést před tím, než zasedneme k jídlu, jak by měl vypadat pěkně prostřený stůl a jak se při stolování chováme.

Výtvarný problém: Děti vystřihávají tvary z barevného papíru. Manipulují se sušenými plátky ovoce a umísťují je na plochu. Ovládají fotoaparát a techniku laminování.

Cílová skupina: 5. ročník ZŠ

Organizace: Práce probíhá ve školní třídě. Každý žák pracuje samostatně. Všechny pomůcky i materiály má k dispozici ve třídě.

Popis výtvarné techniky: koláž z přírodnin, která je následně vyfocena, vytištěna a zalaminována do laminovací fólie

Pomůcky: barevný kus papíru, usušené kusy ovoce (pomeranč, citron, jablko), další drobné kousky přírodnin, nůžky, fotoaparát, barevná tiskárna, laminovací stroj a laminovací fólie

Motivace: Povídáme si o stolování. Děti vypráví, jak stolují doma, co rádi jedí, jak se chovají u stolu doma a jak v restauraci nebo ve školní jídelně. Zahrajeme si scénku, jak vypadá vhodné stolování a jak nevhodné. Děti můžeme namotivovat i tím, že po vytvoření svého prostírání mohou použít mobilní telefon nebo fotoaparát a svou fotografii vytisknou pomocí barevné tiskárny.

Postup úkolu:

a) Každé dítě si z barevného papíru nůžkami vystřihne tvar svého budoucího prostírání. Ve třídě jsou k dispozici usušené kusy ovoce, nakrájené na kolečka, které si děti vyskládají na papír a ozdobí s nimi své prostírání. Kusy ovoce různě naaranžují a mohou je doplnit dalším drobným přírodním materiálem, který je ve třídě k dispozici (kusy koření, květů, listů, ...)

b) Pokud má žák připravené a naaranžované prostírání, vezme fotoaparát a své prostírání vyfotografuje tak, aby bylo pěkně přes celou fotografii.

c) Následně fotografii vytiskneme na barevné tiskárně a zalaminujeme do laminovací fólie. V této fázi již bude prostírání hotovo a připraveno na opakované používání.

Hodnocení: Hotová prostírání jsme si vystavili ve školní třídě a vytvořili si z nich malou galerii prostírání. Každé dítě ke své práci přiložilo kus papíru s hodnocením celého průběhu hodiny, se sebereflexí a s popiskem své práce.

Reflexe: Podle hodnocení v závěru hodiny přišla dětem práce zajímavá. S aranžováním si daly záležet a spoustu času strávily fotografováním svého prostírání z různých stran, aby jejich výsledná práce byla co nejpovedenější. Děti, jelikož již zvládají ovládání fotoaparátu, pracovaly samostatně a poradit si nechaly až při práci s tisknutím práce. Laminování jim stačilo předvést a následně již opět pracovaly samostatně. Žádná práce nebyla stejná a všechny byly zdařilé.

Závěrečná reflexe:

Metodické listy jsou vytvořené na základě výsledků výzkumného šetření. Každá z respondentek uvedla příklad námětu ve výtvarné výchově, který uskutečnila s dětmi a při kterém použila přírodní materiál. Většina námětů uvedených respondentkami se opakovala. Proto jsme se rozhodli, přidat do své praktické části metodické listy s náměty, které ani jedna z respondentek neuvedla. Snažili jsme se vymyslet takové úkoly pro děti, ve kterých budou nejen tvořit pomocí přírodního materiálu, ale budou si s ním i hrát.

Uvedli jsme deset námětů, které mohou pedagogové využít v praxi. Devět z nich jsme měli možnost s dětmi ve škole vyzkoušet. Většina žáků podobné typy úkolů ještě nikdy v životě netvořila. Žáci byli nejvíce nadšeni, když se mohli obléci a během vyučování se vydat za přírodním dobrodružstvím do lesa či na školní zahradu. Většina z nich se velice divila, že se chystáme strávit čas vyučovací hodiny výtvarné výchovy venku v přírodě. Výuku venku však žádný žák nehodnotil záporně, naopak byli za změnu prostředí rádi.

Všechny náměty jsme nezkoušeli s jedním s tím samým kolektivem dětí. Navštívili jsme různé ročníky ZŠ. Tím pádem nemůžeme říci, jaký námět byl pro děti nejoblíbenějším. Z našeho pohledu za nejzdařilejší vyučovací hodinu považujeme tu, kdy děti tvořily z přírodnin voňavý lesní lektvar. Hodnotíme tak z toho důvodu, že děti byly opravdu velice kreativní, při hodnocení prací spolu diskutovaly, panovala mezi nimi příjemná atmosféra a při zpáteční cestě do školy se nepřestávaly radovat ze své práce.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo prostudovat odbornou literaturu k tématu. Zjistit aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově pomocí dotazníkového šetření mezi učiteli 1. stupně ZŠ. Na základě výsledků šetření vytvořit soubor úkolů s metodikou a doporučením pro praxi.

Na základě prostudování odborné literatury jsme sepsali teoretickou část, která se týká tématu diplomové práce. Následně jsme sepsali několik výzkumným otázek a předpokladů. Vytvořili jsme funkční výzkumný nástroj, který jsme předali k vyplnění pedagogům 1. stupně ZŠ. Výsledky šetření jsme zpracovali do grafů a tabulek. Výsledky šetření nám poskytly odpovědi na předem zvolené výzkumné otázky. Zjistili jsme, že učitelé na 1. stupni ZŠ používají ve výtvarné výchově s dětmi přírodní materiál. Díky výsledkům šetření jsme mohli odpovědět na další výzkumnou otázku. Ptali jsme se, jaký výtvarný postup učitelé 1. stupně ZŠ při práci s přírodním materiálem ve výtvarné výchově nejčastěji používají. Zjistili jsme, že nejčastěji využívaným výtvarným postupem je v tomto případě grafika. Dále jsme se dozvěděli, že učitelé mladšího i staršího věku používají s dětmi přírodní materiál ve výtvarné výchově venku v přírodě stejně často. Odpovědi respondentek odhalily, mimo jiné, klady a zápory používání přírodního materiálu ve výtvarné výchově. Umožnily nám zjistit, jaké přírodniny nejčastěji pedagogové ve výtvarné výchově používají a jaké náměty s přírodním materiálem v dohledné době provozovali.

Na základě výsledků šetření jsme mohli potvrdit či vyvrátit předem stanovené předpoklady. Předem jsme si stanovili čtyři předpoklady. Dva se po zhodnocení výsledků šetření potvrdily a dva nepotvrdily. Potvrdil se předpoklad, že učitelé 1. stupně ZŠ používají s dětmi ve výtvarné výchově přírodní materiál. Dále se potvrdil předpoklad, že se náměty uvedené respondenty budou opakovat. Předem stanovený předpoklad, že nejčastěji používaným výtvarným postupem učitelů 1. stupně ZŠ ve výtvarné výchově s použitím přírodního materiálu bude prostorová tvorba, se nepotvrdil. Nejčastěji používaným výtvarným postupem byla v tomto případě grafika. Stejně tak se nepotvrdil předpoklad, že by učitelé mladšího věku používali přírodní materiál s dětmi ve výtvarné výchově častěji, než učitelé staršího věku. Podle zpracovaných výsledků šetření jsme zjistili, že učitelé mladšího i staršího věku používají přírodní materiál ve výtvarné výchově venku stejně často.

Na základě výsledků výzkumného šetření jsme v praktické části diplomové práce uvedli soubor deseti úkolů s metodikou a doporučením pro praxi. Uvedli jsme takové náměty, které se týkají tématu a které ani jedna z respondentek v dotazníku neuvedla. Náměty mohou využít pedagogové základních škol během vyučovacích hodin výtvarné výchovy.

Seznam použitých zdrojů:

Webové stránky:

Aktuálně platný RVP ZV, Národní ústav pro vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/aktualne-platne-zneni-rvp-zv>

Pojetí výtvarné výchovy v rámci vzdělávání oblasti Umění a kultura. *Pojetí výtvarné výchovy v rámci vzdělávání oblasti Umění a kultura*. [online]. [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: (<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/43/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCI-VZDELAVANI-OBLASTI-UMENI-A-KULTURA.html/>)

Tištěné monografie:

ANAGRAM, 2006. *Výrobky z přírodních materiálů*. Ostrava, Nakladatelství Anagram s.r.o., ISBN 80-86331-05-9

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GOODMAN, Nelson, 1996. *Způsoby světatvorby*. Bratislava: Archa. Filosofie do kapsy. ISBN 80-7115-120-3.

HAZUKOVÁ, Helena, 2011. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-87553-30-5.

HAZUKOVÁ, Helena a ŠAMŠULA, Pavel, 1982. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Univerzita Karlova Praha, Pedagogická fakulta.

HAZUKOVÁ, Helena a ŠAMŠULA, Pavel, 2005. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-237-7.

HEJNÝ, Josef, 1990. *Kresba, malba, grafika I*. Olomouc: Rektorát UP. ISBN 80-7067-492-x.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

KICKBUSCH, Angelika, RITTER, Ursula a STEINMEYER, Martha, 2006. *Tvoříme z přírodních materiálů: nejhezčí nápady pro šikovné ruce*. Frýdek-Místek: Alpress. ISBN 80-7362-305-6.

MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil, 2003. *Výukové metody*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-039-5.

MIŠURCOVÁ, Věra, FIXL Viktor a FIŠER Jiří. 1980. *Hra a hračka v životě dítěte*. 1. vyd. Praha: SPN. 143, [1] s. [4] s. barev. fot. příl. Knihy pro rodiče.

MIŠURCOVÁ, Věra a SEVEROVÁ, Marie, 1997. *Děti, hry a umění*. Praha: ISV. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-18-8.

MRÁZIK, Martin, 2008. *Výtvarná tvorba - prostorová tvorba*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 978-80-7414-048-8.

POŠAROVÁ, Markéta, 2012. *Výtvarné vyjadřování 3: (prostorová tvorba)*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-837-3.

PRŮCHA, Jan. 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří, 1995. *Pedagogický slovník*. Portál, 1., Praha, ISBN 978-80-7367-416-8

ROESELOVÁ, Věra, 1996. *Techniky ve výtvarné výchově*. Nakladatelství Sarah, Praha 8, ISBN 80-902267-1-X

ROESELOVÁ, Věra, 2004. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Nakladatelství Sarah, Praha 8, ISBN 80-902267-5-2

SLAVÍK, Jan. 1993. *Kapitoly z výtvarné výchovy*. Univerzita Karlova. Katedra výtvarné výchovy.

SLAVÍK, Jan, CHRZ, Vladimír a ŠTECH, Stanislav, 2013. *Tvorba jako způsob poznávání*. V Praze: Karolinum. ISBN 978-80-246-2335-1.

UŽDIL, Jaromír. 1978. *Výtvarný projev a výchova*. 2. dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

UŽDIL, Jaromír a HRON, Josef, 1961. *Metodika výtvarné výchovy na národní škole: prozatímní učebnice pro pedagogický institut*. 2. přeprac. vyd. Praha: SPN.

VONDROVÁ, Petra, 2006. *Tvoříme z přírodních materiálů: land-art pro děti*. Brno: Computr [i.e. Computer] Press. Malá dětská dílna. ISBN 80-251-1183-0.

Seznam příloh

Tabulka 2: Kresba jako výtvarný postup - příklady respondentek
Tabulka 3: Malba jako výtvarný postup - příklady respondentek
Tabulka 4: Grafika jako výtvarný postup - příklady respondentek
Tabulka 5: Prostorová a plastická tvorba jako výtvarný postup - příklady respondentek
Tabulka 6: Výtvarné činnosti s přírodním materiálem uvedené respondentkami

Obrázek 1: Zoologická zahrada u nás v lese (17. 5. 2018, Turnov)
Obrázek 2: Přírodní kobereček (14. 6. 2018, Turnov)
Obrázek 3: Mrazíkovo kouzlo (13. 12. 2018, Turnov)
Obrázek 4: Ovečka z popcornu (4. 6. 2018, Liberec)
Obrázek 5: Těstovinové bludiště (10. 9. 2018, Turnov)
Obrázek 6: Hřejivý polštářek (7. 11. 2018, Turnov)

Dotazník 1: Dotazník pro pedagogy prvního stupně ZŠ
Dotazník 2: Vyplněný dotazník

Přílohy

Kresba jako výtvarný postup - příklady respondentek	
příklad	respondentky
1. dokreslení práce s přírodním materiálem	R1, R3, R4, R6, R10, R11, R12, R13, R15, R16, R17, R19, R20, R21, R22, R23
2. uvedení používaných kresebných nástrojů	R2, R9, R14
3. kresba na přírodniny	R5, R18
4. kresba v grafice	R7, R8, R19

Tabulka 2: Kresba jako výtvarný postup - příklady respondentek

Komentář k tabulce č. 2:

Dokreslování práce s přírodním materiálem – do této skupiny patří odpovědi 16 respondentek. Jedná se například o tyto odpovědi:

R1: Kreslený obrázek dotvořený listy,

R3: dokreslování nalepených přírodnin (podzimní víla),

R4: dokreslování – Podzimníček – skřítek z listů, ...

Uvedení používaných kresebných nástrojů – do této skupiny patří odpovědi 3 respondentek. Jedná se o tyto odpovědi:

R2: suchý pastel, tuš

R9: voskovkou

R14: kresba tužkou

Kresba na přírodniny – odpověď, která se týkala kresby na přírodniny, uvedly dvě respondentky. Jejich odpovědi zněly:

R5: kresba fixem na listy

R18: kresba na kámen

Kresba v grafice – odpověď, která se týkala kresby v grafice, uvedly 3 respondentky. Jednalo se o tyto odpovědi:

R7: otisk listu + kresba

R8: kresba +frotáž

R19: otisk přírodnin doplněný kresbou

Malba jako výtvarný postup - příklady respondentek	
příklad	respondentky
1. domalování pozadí	R1, R4, R7, R9, R11, R12, R13, R14, R18, R20, R21, R22, R24
2. malba na přírodniny	R2, R3, R5, R8, R15, R16, R17, R23
3. uvedení malířských technik	R6, R19
4. malba v grafice	R10, R22

Tabulka 3: Malba jako výtvarný postup - příklady respondentek

Komentář k tabulce č. 3:

Domalování pozadí – odpovědi tohoto typu uvedlo celkem 13 respondentek. Jednalo se například o tyto odpovědi:

R1: malba pozadí

R4: malba zátiší

R7: začlenění přírody do obrázku

Malba na přírodniny – odpověď tohoto typu uvedlo celkem 8 respondentek. Jejich odpovědi zněly například takto:

R2: malba na kámen

R3: malba na dřevěný či kamenný základ

R5: přetírání listů barvou

Uvedení malířských technik – dvě respondentky uvedly jako příklad malířské techniky. Jejich odpovědi zněly:

R6: malba temperou na pozadí

R19: použití spreje

Malba v grafice – příklad, který se týkal malby v grafice, uvedly dvě respondentky. Jednalo se o tyto příklady:

R10: otisk listů, větví + tempera

R22: otisk listu + tempery

Grafika jako výtvarný postup - příklady respondentek	
příklad	respondentky
1. otisky přírodnin	R1, R2, R4, R6, R8, R9, R10, R12, R14, R16, R17, R18, R19, R20, R21, R22
2. frotáž	R3, R11, R15, R18, R19
3. tisk papíru	R7

Tabulka 4: Grafika jako výtvarný postup - příklady respondentek

Komentář k tabulce č. 4:

Otisky přírodnin – příklad, který se týkal otisku přírodnin na plochu, uvedlo celkem 16 respondentek. Jednalo se na příklad o tyto odpovědi:

R1: otisk listu

R2: otisk kukuřičného klasu

R4: otisk větvičky jehličnanu

Frotáž – příklady, které se týkaly frotáže, uvedlo celkem 5 respondentek. Jednalo se například o tyto příklady:

R3: snímání povrchu kůry

R11: frotáž listu

R15: frotáž

Tisk papíru – tento příklad uvedla pouze jedna respondentka z 30.

Prostorová a plastická tvorba jako výtvarný postup - příklady respondentek	
příklad	respondentky
1. přírodní domečky	R1, R17
2. prostorová tvorba + papír, dřevo a kámen	R3, R21, R24, R18
3. prostorová tvorba + ovoce	R4, R5, R23
4. koláž z přírodnin	R14, R6
5. zvířátka a ozdoby ze suchých plodů	R7, R8, R9, R10, R13, R16, R19, R20, R22, R25, R26
6. věnce z přírodního materiálu	R11, R12, R15

Tabulka 5: Prostorová a plastická tvorba jako výtvarný postup - příklady respondentek

Komentář k tabulce č. 5:

Přírodní domečky – příklad, který se týkal přírodních domečků, uvedly dvě respondentky. Jednalo se o tyto odpovědi:

R1: domečky z klacíků

R17: domeček pro skřítky

Prostorová tvorba + papír, dřevo a kámen – příklady, které se týkaly této skupiny, napsaly do dotazníku 4 respondentky. Jednalo se například o tyto odpovědi:

R3: závěsy na zed' z klacíků

R21: výroba lod'ky

R24: přírodní zahrádky, malba na kameny

Prostorová tvorba + ovoce – příklady, které se týkaly prostorové tvorba s ovocem uvedly 3 respondentky. Uvedly tyto příklady:

R4: vánoční svícen z ovoce

R5: jablko s hřebíčkem

R23: dýně

Koláž z přírodnin – příklady ke koláži z přírodnin uvedly dvě respondentky. Jejich příklady zněly:

R14: koláře z listů pověšených v prostoru

R6: koláž z přírodnin

Zvířátka a ozdoby ze suchých plodů – příklady, které se týkaly této skupiny, uvedlo celkem 11 respondentek. Několik příkladů uvedeme zde:

R7: ježek z bukvic

R8: korále z jeřabin

R9: zvířátka z kaštanů

Věnce z přírodního materiálu – příklady, které se týkaly této skupiny, uvedly 3 respondentky. Jednalo se o tyto příklady:

R11: adventní věnec

R12: velikonoční věnec

R15: podzimní věnec z šustí

Výtvarné činnosti s přírodním materiálem uvedené respondentkami	
činnosti	respondentky
1. zvířátka, nadpřirozené bytosti a další ozdoby ze suchých plodů	R1, R2, R5, R6, R8, R14, R24
2. Koláž z přírodnin	R3, R8, R13, R18
3. svíčky z přírodního materiálu	R4, R10, R20
4. otisky přírodnin na plochu	R6, R12, R21, R24, R25, R30
5. věnce a ozdoby k určitému svátku, datu	R7, R10, R11, R16, R19, R22, R23, R26, R27, R28
6. Frotáž	R9, R17
7. Malba na přírodní materiál	R15
8. prostorová tvorba venku v přírodě	R29, R30

Tabulka 6: Výtvarné činnosti s přírodním materiálem uvedené respondentkami

Komentář k tabulce č. 6:

Zvířátka, nadpřirozené bytosti a další ozdoby ze suchých plodů – příklady těchto typů uvedlo 7 respondentek. Zněly například takto:

- R1: skřítek podzimníček ze žaludů a šípků
- R2: zvířátka z kaštanů
- R5: srdce ze šípků

Koláž z přírodnin – do této skupiny můžeme zařadit odpovědi čtyř respondentek. Jejich odpovědi zněly například:

- R3: lepení listů na karton do podoby skřítků
- R8: lepení vyliisovaných listů na papír do různých tvarů
- R13: sestavování stromu z listů

Svíčky z přírodního materiálu – do této skupiny můžeme zařadit odpovědi třech respondentek, které zněly:

- R4: svíčky z včelího vosku
- R10: svíčky z vosku
- R20: svíčka z včelího vosku

Otisky přírodnin na plochu – příklady, které můžeme zařadit do této skupiny, uvedlo šest respondentek. Uvedli například tyto odpovědi:

R6: otisky listů kapradiny a jehličnanů

R12: otisky jehličnatých větviček

R21: podzim – otisk listů

Věnce a ozdoby k určitému svátku, datu – příklady, které se týkaly této skupiny, uvedlo celkem deset respondentek. Několik příkladů uvedeme zde:

R7: Adventní věnec – na korpus věnce polepený zeleným krepovým papírem děti lepily různé přírodniny (šíšky, bukvice, žaludy, oříšky, ...)

R10: vánoční přáníčka z ořechů

R26: Výroba adventního věnce, nasbírání přírodnin (větvíčky, šíšky, ...)

Frotáž – celkem dvě respondentky uvedly příklady týkající se frotáže:

R9: Listy + voskové bločky (frotáž)

R17: frotáž listů

Malba na přírodní materiál – pouze jedna respondentka uvedla tento příklad, který zněl:

R15: Malba na kameny

Prostorová tvorba venku v přírodě – příklady, které se týkají této skupiny, uvedly dvě respondentky. Jednalo se o tyto příklady:

R29: stavba sněhuláků a jiných postav ze sněhu a doplnění dalším přírodním materiálem

R30: stavba domečků z klacíků a větví

Obrázek 1: Zoologická zahrada u nás v lese (17. 5. 2018, Turnov)

Obrázek 2: Přírodní kobereček (14. 6. 2018, Turnov)

Obrázek 3: Mrazíkovo kouzlo (13. 12. 2018, Turnov)

Obrázek 4: Ovečka z popcornu (4. 6. 2018, Liberec)

Obrázek 5: Těstovinové bludiště (10. 9. 2018, Turnov)

Obrázek 6: Hřejivý polštářek (7. 11. 2018, Turnov)

Dotazník pro pedagogy prvního stupně základních škol

Vážená paní učitelko/vážený pane učiteli,

jmenuji se Iva Nadějová a studuji Technickou univerzitu v Liberci, obor Učitelství pro první stupeň ZŠ. Provádím výzkum, jehož cílem je zjistit aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově na prvním stupni ZŠ. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Vyplnění dotazníku je anonymní. Zjištěné informace budou použity pouze pro účely mé diplomové práce, v souladu s etikou pedagogického výzkumu.

Děkuji Vám za Váš čas a za spolupráci.

Iva Nadějová

Studentka TUL

nadejova.iva@centrum.cz

Otázky dotazníku zodpovězte zakroužkováním jedné z předložených variant odpovědí, popřípadě postupujte podle uvedených instrukcí u jednotlivých otázek.

1) Jste žena nebo muž?

- a) žena
- b) muž

2) Kolik Vám je let?

- a) do 35
- b) 36 – 45
- c) 46 – 55
- d) 56 a více

3) Používáte přírodní materiál ve výtvarné výchově?

- a) ANO, používám
- b) NE, nepoužívám

4) V čem spatřujete KLADY využívání přírodního materiálu ve výtvarné výchově? – Je možné zakroužkovat více možností

- a) snadná dostupnost
- b) finanční nenáročnost
- c) ekologická likvidace
- d) rozvíjí kladný vztah dětí k přírodě
- e) atraktivnost práce
- f) jiná možnost, uveďte: _____

5) V čem spatřujete ZÁPORY využívání přírodního materiálu ve výtvarné výchově? – Je možné zakroužkovat více možností

- a) skladování přírodního materiálu
- b) omezená doba trvanlivosti materiálu
- c) závislost sběru/výskytu na ročním období
- d) časová náročnost při shromažďování materiálu
- e) organizační náročnost
- f) archivace hotových produktů
- g) bezpečnost práce
- h) jiná možnost, uveďte: _____

6) V jakém prostředí používáte přírodní materiál ve výtvarné výchově?

- a) ve školní třídě
- b) venku
- c) ve školní třídě i venku
- d) jinde, uveďte: _____

7) Uveďte 5 nejčastějších přírodnin, které používáte ve výtvarné výchově:

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____
- 4. _____
- 5. _____

8) Pomocí jakého výtvarného oboru tvoříte s přírodním materiálem ve výtvarné výchově? – Je možné zakroužkovat více možností

- a) pomocí KRESBY, uveďte příklad: _____
- b) pomocí MALBY, uveďte příklad: _____
- c) pomocí GRAFIKY (otisk materiálu na plochu), uveďte příklad: _____
- d) pomocí PLASTICKÉ a PROSTOROVÉ TVORBY, uveďte příklad: _____

9) Stručně popište poslední výtvarnou činnost s přírodním materiálem, kterou jste s dětmi ve výtvarné výchově dělal/a:

Dotazník pro pedagogy prvního stupně základních škol

Vážená paní učitelko/vážený pane učiteli,

jmenuji se Iva Nadějová a studuji Technickou univerzitu v Liberci, obor Učitelství pro první stupeň ZŠ. Provádím výzkum, jehož cílem je zjistit aktuální stav využití přírodního materiálu ve výtvarné výchově na prvním stupni ZŠ. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Vyplnění dotazníku je anonymní. Zjištěné informace budou použity pouze pro účely mé diplomové práce, v souladu s etikou pedagogického výzkumu.

Děkuji Vám za Váš čas a za spolupráci.

Iva Nadějová

Studentka TUL

nadejova.iva@centrum.cz

Otázky dotazníku zodpovězte zakroužkováním jedné z předložených variant odpovědí, popřípadě postupujte podle uvedených instrukcí u jednotlivých otázek.

1) Jste žena nebo muž?

- ☒ a) žena
- ☐ b) muž

2) Kolik Vám je let?

- ☐ a) do 35
- ☐ b) 36 – 45
- ☒ c) 46 – 55
- ☐ d) 56 a více

3) Používáte přírodní materiál ve výtvarné výchově?

- ☒ a) ANO, používám
- ☐ b) NE, nepoužívám

4) V čem spatřujete KLADY využívání přírodního materiálu ve výtvarné výchově? – Je možné zakroužkovat více možností

- ☒ a) snadná dostupnost
- ☒ b) finanční nenáročnost
- ☐ c) ekologická likvidace
- ☒ d) rozvíjí kladný vztah dětí k přírodě
- ☒ e) atraktivnost práce
- ☐ f) jiná možnost, uveďte: _____

Dotazník 2: Vyplněný dotazník

5) V čem spatřujete ZÁPORY využívání přírodního materiálu ve výtvarné výchově? – Je možné zakroužkovat více možností

- ☒ a) skladování přírodního materiálu
- b) omezená doba trvanlivosti materiálu
- ☒ c) závislost sběru/výskytu na ročním období
- ☒ d) časová náročnost při shromažďování materiálu
- ☒ e) organizační náročnost
- f) archivace hotových produktů
- g) bezpečnost práce
- h) jiná možnost, uveďte: _____

6) V jakém prostředí používáte přírodní materiál ve výtvarné výchově?

- a) ve školní třídě
- b) venku
- ☒ c) ve školní třídě i venku
- d) jinde, uveďte: _____

7) Uveďte 5 nejčastějších přírodnin, které používáte ve výtvarné výchově:

- 1. listy
- 2. šišky
- 3. bubolce
- 4. berančula
- 5. brčtán

8) Pomocí jakého výtvarného oboru tvoříte s přírodním materiálem ve výtvarné výchově?

– Je možné zakroužkovat více možností

- ☒ a) pomocí KRESBY, uveďte příklad: detail listu, plodu
- ☒ b) pomocí MALBY, uveďte příklad: začlenění přírodnin do obrázku
- ☒ c) pomocí GRAFIKY (otisk materiálu na plochu), uveďte příklad: otisk listu
- ☒ d) pomocí PLASTICKÉ a PROSTOROVÉ TVORBY, uveďte příklad: 'vánoční' senec

9) Stručně popište poslední výtvarnou činnost s přírodním materiálem, kterou jste s dětmi ve výtvarné výchově dělal/a:

poděimní' senec z brčtanu a hordanzi', vánoční' senec ze šišek, bubolce a korku